

• ארומם רם ברום עולם כבודו אשר חמל וכן גמל לעבדו • בתעצומו כגו אמו קימו בחטמו • וער רוחו והודו •

מהדורת אלה

• גמוליו לא שכחם צור בגורו באור נרו בתוך מסגר מעודו • דרשו בו בדם זכו עדי בוא לפתח ומפתח בידו • הוה נפתח לכל

• ישכיל במעפוניו וסודו • יסוד אדם וסוד אשתו •

• לאמו וגם לא טוב היות אדם לבדו • כבוד בית לתקן לו יעצו וגם לעשות •

הרב יהודה זייבל
בעל
העקידה
רבי יצחק עראמה
בעל ה'עקידת יצחק'
מחותמי
תקופת הראשונים

• באפריז והשגל לצדו • מלאו ביתו ואשפתו וסביב לשלחנו ידו נינו ונכדו •

• ואכל מטמא סוג וביטול • ואכל אדם אדם •

תולדותיו
מפעלותיו
משנתו

• ואכל אפילו אדם • ואכל אפילו אדם • ואכל אפילו אדם •

בעל העקידה

רבי יצחק
עראמה

• ארומם רם ברום עולם כבודו אשר חמל וכן נמל לעבדו • בתעצמו בגו אמו קימו בחטמו רצו רוחו ויהודו • גמוליו לא

שבתם שר בונרו באור גרו בחתך מספר מעשרו • דרשו בו בדם זוכו ערי בוא לפתח ומפתח בידו • הוה נפתח לכל מסגר יצוה ופתחו הכי עזר בעזרו • וחדש את כוונותיו בגיחו כפי

ואלה תולדות
יצחק

נתן טרפס לפי אכלם בעתו וכל ערכם יצוה אל בחסדו • סמכוהו במי נוחות שמחות בעצמות גדולו בחלדו • עדי חלקו בחשקו בנעמיס ורב מיס

בעל העקידה

רבי יצחק עראמה

בעל ה'עקידת יצחק'
מחומתי תקופת הראשונים

אשר כפי שהעיר החיד"א:
"כל ספרי הדרשנים בדורות שלפנינו שותי
מימיו הנאמנים באו שערי בתורה"

תולדותיו • מפעלותיו
חיו ומשנתו

בתוספת
גנוזות מדברי
בעל העקידה מכת"י

נערך על ידי
הרב יהודה זיכלר

• מהדורת אלול •

• ארומם רם ברום עולם כבודו אשר חמל וכן נמל לעבדו • בתעצמו בגו אמו קימו בחטמו רצו רוחו ויהודו • גמוליו לא

למדו • שרור לב כחונתו לתכל הוא ישפיל במצותו וסודו • נסוד אדם נסוד אשתו לאמו נגם לא טוב חיות אדם לכו • כבוד בית לחמן לו יעצ נגם לעשות דבר עזר פגודו •

כל הזכויות שמורות למוסדות אביר יעקב

הואיל ומושקע בספר זה חון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, הננו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה, כולל העתקה חלקית או אחסנה במחשב או מאגר כל שהוא, כל חלק מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר. הספר נמכר רק על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדיון. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס בשנת תשפ"ג

על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

Printed in 2023

עיצוב ועימוד: אליהו הנדל

EtLehashkia@gmail.com

עיצוב כריכה ושערים:

המעצב

איתמר נתן • 050-2643860

ולנר תמיד אקח לי את אש העקידה

ספר בעל העקידה

♦ מהדורת אלול ♦

נכתב לכבוד

נשמתו הטהורה של הצדיק החכם

רבי יצחק ב"ר משה עראמה זצוק"ל

שהיה אב בתורה ואב בחכמה

ולא הניח כמותו בקרב כל עמו

מחבר ספרי עקידת יצחק

ועוד ספרים חשובים

מגדולי ומנהיגי יהדות ספרד בתקופת גירוש ספרד

חכם דרשן ופילוסוף

ולזכר

ממשיכי השושלת העניפה

שהנהיגו את עם ישראל בדורם

באיטליה, מרוקו, יון ומדינות נוספות

ובראשם בנו החכם

רבי מאיר עראמה זצ"ל

וממשיכי דרכו אחריו ה"ה

רבי משה, רבי מסעוד, רבי דוד ורבי מכלוף עראמה

זכותם תהא למגן וצינה עלינו ועל כל ישראל אחינו אמן

ולנר תמיד
אקח לי את
אש העקידה

ספר בעל העקידה

• מהדורת אלול •

הוקדש ע"י

ראש וראשון לכל דבר שבקדושה איש הרוח והמעש

הר"ר זיו אלול שליט"א

נצר להחכם הקדמון בעל "עקידת יצחק" זיע"א

וזוג' מרת שביט בת זיור תחי'

וילדיו היקרים

אורי בת שביט, יהונתן בן שביט, דוד בן שביט

וכל בני המשפחה הנעלים

—♦—

לכבוד ולזכות אמו היקרה

האשה החשובה

מרת עליזה (אליס) בת סעדה אלול

וחמותו היקרה האשה החשובה

מרת זיור בת דליה (דאולט) למאי

—♦—

ולזכות

משפחות אלול - למאי

לענפיהם - כן ירבו לאורך ימים טובים אמן

וכל יוצאי חלציהם עד מאה ועשרים

—♦—

זכות החכם הקדוש המחבר ורבבות לומדי התורה אשר יהנו ויקבעו לימודם בספרים
אלו, יעמוד להם להתברך בכל מיילי דמיטב, לסייעתא דשמיא ולברכה ולהצלחה
בכל הענינים, לשמירה מעולה ברוחניות ובגשמיות, בקדושה ובטהרה, להרחבת הדעת
ומנוחת הנפש, מתוך שמחה וטוב לבב, תורה וגדולה יתאחדו על שולחנם, ותזכו
לאריכות ימים ושנים טובות מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ובכל אשר תפנו תשכילו
ותצליחו, וימלא ה' כל משאלות לבכם לטובה ולברכה.

ולנר תמיד אקח לי את אש העקידה

ספר בעל העקידה

♦ מהדורת אלול ♦

יוצא לאור עולם לעילוי נשמת
איש נעלה ויקר רוח רודף צדקה וחסד
תם ישר וירא אלקים, אוהב ואהוב על הבריות
הר"ר פרוספר בן חנניה וזוהרה ז"ל אלול
נלב"ע י' תמוז תש"פ

איש נעלה ויקר רוח - תם וישר וירא אלקים
אוהב ואהוב על הבריות
הר"ר דוד בן עזריה ומורואריד למאי
נלב"ע כ"ח חשון תשע"ד
ת • נ • צ • ב • ה

זכות החכם הקדוש המחבר ורבבות לומדי התורה אשר יחנו ויקבעו לימודם בספרים
אלו, יעמוד להם להתברך בכל מילי דמיטב, לסייעתא דשמיא ולברכה ולהצלחה
בכל הענינים, לשמירה מעולה ברוחניות ובגשמיות, בקדושה ובטהרה, להרחבת
הדעת ומנוחת הנפש, מתוך שמחה וטוב לבב, תורה וגדולה יתאחדו על שולחנם,
ותזכו לאריכות ימים ושנים טובות מתוך בריות גופא ונחורא מעליא, ובכל אשר תפנו
תשכילו ותצליחו, וימלא ה' כל משאלות לבכם לטובה ולברכה.

ונחתי להם בביתי ובחומותי יד ושם

לזכר עולם ראשי משפחתינו מנוחתם ערן

רבי משה בן רבי מאיר עראמה
רבינו יצחק בן רבי משה עראמה בעל "עקידת יצחק"

נלב"ע בשנת רנ"ג-רנ"ה
בנו רבינו מאיר בן רבינו יצחק עראמה בעל "מאיר תהילות"

נלב"ע י"ד ניסן רפ"ב בסלוניקי
ובנו רבי אברהם ב"ר יצחק עראמה
נלב"ע בשנת ר"צ לערך בסלוניקי

רבי יעקב בן רבי מאיר עראמה
נלב"ע ב' תמוז ש"ב בסלוניקי

רבי יצחק בן רבי אברהם עראמה
נלב"ע בשנת של"ה לערך בטבריה

רבי דוד בן רבי אברהם עראמה
רבי מסעוד בן רבי דניאל (דינר) עראמה מפאס

רבי אהרן בן רבי מסעוד עראמה מפאס

רבי דוד בן רבי מסעוד עראמה מפאס

רבי משה בן רבי אהרן עראמה מפאס

רבי אברהם בן רבי אהרן עראמה מפאס

רבי מסעוד בן רבי אברהם עראמה מפאס ומכנאס

המקובל רבי מסעוד בן רבי יוסף מסכורא
נלב"ע בשנת תרל"ה ומנו"כ בסכורא

מרת איזה בזוגלו בת רבי מסעוד עראמה

המקובל רבי דוד בן רבי מסעוד עראמה

נלב"ע כ"ז ניסן תש"א ומנו"כ בסכורא

ונחתי להם בביתי ובחומותי יד ושם

לזכר עולם ראשי משפחתינו מנוחתם ערן

המקובל רבי מכלוף בן רבי מסעוד עראמה
המקובל רבי מאיר בן רבי דוד עראמה
נלב"ע בשנת תשי"ח ומנו"כ בסכורא

רבי משה בן רבי משה ועליא דינינו
חתן רבי מכלוף עראמה
נלב"ע כ"ז תשרי תשכ"ג

מרת מרים בת רבי מכלוף בוזגלו
נלב"ע ו' סיון תשכ"ד ומנו"כ באופקים

רבי שמואל בן רבי דוד עראמה
נלב"ע ר"ח כסלו תשל"ד ומנו"כ בירושלים

רבי מסעוד בן רבי דוד עראמה רב באופקים
נלב"ע כ"ה אב תשל"ז ומנו"כ באופקים

רבי יוסף בן רבי דוד עראמה
נלב"ע ט"ו בשבט תשל"ח ומנו"כ בטירת הברמל

מרת סעדה בת רבי מכלוף ביטון
נלב"ע כ' שבט תשמ"ב ומנו"כ בקרית אתא

רבי יעקב עראמה בן פיבי ויוסף
נלב"ע כ"ה אייר תשס"ז ומנו"כ בבאר שבע

ת • נ • צ • ב • ה

ליקבה"ו, חודש כסליו שנת 'ח"ה רבי יצחק עראמה ז"ל, לפ"ק

❧ כי בַּיִצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע ❧

❧ רוננו החפצים וישיירו הנודעים, אשכולות דוד נוטפים יאכלו. יעירו און המוצאים
דודאים, ולדלות נחלי העמקים ייהלו

❧ ע לינו לשבח לאדון כל המעשים, שהחיינו והגיענו כהיום הזה שמחים ושים, בשורה הטובה
מכל עושר ונכסים, ויעלוז ליכי ומשירי אהודנו כי נתגלו אוצרות כמוסים, אור חדש
ועליון עמרת תפארת לעמוסים, יהלומים ופנינים אבני נזר מתנוססים, ומלאה הארץ דעה את ה'
כמים לים מכסים, כי הופיע בחדרו הספר הקדוש והנפלא 'עקידת יצחק' משובש בכתונת פסים, מאת
החכם הקדמון רבינו יצחק עראמה זי"ע עומד בין ההדסים, המכונה 'בעל העקידה' בפי כל בעלי
תרסים, זכרו אמרו כי נעמו בכל הקונטרסים, להעמיק ולדלות בתורתו שברו קולמוסים, ועתה כי
זרה במהדורא חדתא שריון קשקים, והיה העקוב למישור ולבקעה הרכסים, מפואר ומשובח קוצותיו
רסים, ערב ונעים לחד ככרבורים אבוסים, אמרתי אפתח אנא פתחא תחת הקרסים, להטעים מעט
צוף בכורי פרדסים, ותיטב לה' משור פר אילים וכבשים, ויהיו נא אמרי לרצון והגיון לבי אשר
אשים. ואלה תולדות יצחק

❧ ק ארב אל המזבח אשר ערך עליו את העצים ציר נאמן, רבינו הקדוש זכותו תגן לעם לא
אלמן, דבריו הקדושים מעשה ידי אמן, זוהרים ונוצצים בנוף כוץ וארגמן, לא אכלא
מהציץ בהם באיזהו מקומן, ואפתח לה פתחא להאי פרשתא במאמר אחד כמתורגמן, כביאור ענין
הנם הנעשה במן שלא העדיף המרבה והממעט לא החסיר כי מצאו כדי קיומן, 'מה שמצאו
בלקישתם כל יום די מחסורם לא פחות ולא יותר היא הערה נפלאה שיוציאו זמנם בשלימות עצמן,
ואל ישעו בדברי שקר העולם כזביו והבליו' הבלי הזמן, 'כי על זה אמרו (מכילתא בשלח מס' דויסע ב) לא
ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, רצונם לומר שלא יחסר להם ההכרחי ולא יטרידו עצמן אחרי
המותרות' וטעמן, כי מתוך קופה של בשר בעט ישורון וישמן, ומעשה אבות לבנים סימן, לבל יאכל
אדם אלא מן המזומן, וישים כסלו באב הרחמן, אשר מפת בג המלך דבר יום ביומו לו ימן, עדי
יתקע בשופר והלך בסערות תימן. ויברך אלהים את יצחק

❧ ל אחד ברזל בברזל בסגנון אחד בנביאות, כבר הורה זקן מור' אביר יעקב זצלה"ה ויתן לשון
לימודים לדעת לעות, בספרו הבהיר 'פתוחי חותם' (פר' ויקהל) פירש בנעימים כאותה
משמעות, דברי הפסוק 'המלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר' ביאר בלשון צח
ורחוט, אפשר לרמוז שאם אדם שם עבודת ה' בין עיניו ויודע נאמנה שלא בא לזה העולם כי אם
לעשות רצונו יתברך כיאות, אז יהיה משאו ומתנו בנחת ועושה כי אם להסתפק בהכרחי ובמיעוט,

ואינו מבטל שום תפלה וקובע עתים לתורה ומשים במחוננו בה' על מזונותיו ולא פנה אל רחבים הבל ורעות, ומה שיזמין לו הקדוש ברוך הוא במשאו ובמתנו או במלאכתו יראה בעיניו רב לפי שכל עיקר מגמתו הוא לעשות רצון ה' בקביעות. ומי שעושה כן הקדוש ברוך הוא שולח ברכה במעשה ידיו ומזמין לו מזונותיו ברווח ולא בצמצום ולא יחסר כל טוב בשוכע ובריאות, ושיעור הפסוק הוא 'והמלאכה היתה דים' שאם המלאכה שעושים בני אדם במה להתפרנס גמרו בדעתם בודאות, שהיא דים 'לכל המלאכה' מלאכת הקודש שלא יתבטלו מתפלה ומקביעות תורה בשום מציאות, הקדוש ברוך הוא שולח ברכה במעשה ידיהם ויתפרנסו ברווח ויאכלו וישבעו ויותירו וזהו 'הותר' בגדולה ונשיאות. והן הנה היו דרכי הצדיקים האלה בצניעות, זכותם תעמוד לנו לראות יום ה' מלך לבש גאות.

ד כש וחלב תחת לשונך צאי לך בעקבות, קול יונים מתנפפות על לבבות, חכמי לב המפכים מימיהם להרוות, נוטעים הדם ועץ שמן בערבות, המה אחשדרפני המלך והפחוות, עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות, שלוחי דידן ודרחמנא אל החוקים והמצוות, חכמי ורבני מכון 'אור לישרים' הנודע בכל בתי מדרש וישיבות, חכמות בחוץ תרונה פלגי מים ברחובות, וכבר הטו שכם אחד רתמו מרכבות, וילכדו קרית ספר לשובב נתיבות, לברר לנפות ולזקק אמרות קודש הכתובות, מאת אור שבעת הימים **הבעל שם טוב הקדוש** ותלמידיו שפתותיהם דובבות, ייפום כנסף וזהב חזקום במסמרות ובמקבות, עיטרום בציצים ופרחים תוספות והרחבות, וישטחו להם שטוח סביבות, מכריח מן הקצה אל הקצה בעמודי שיט"ן משולבות, והנה דבקו כפעם בפעם בדרכיהם האהובות, לשזור פתילי ספרא קדישא הדין מעשה עבות, כצפיחית בדבש משחו בצק ללביבות, ערכו על השולחן את המנקיות ואת הקשוות, יישרו מעקשים וגם צוהר עשו לתיבות, ואף גם זאת זכרתי הנעש"ה לבית אבות, ספרי זקני מו"ר 'אביר יעקב' זכותו תגן לרבבות, ויהגרו ביזע להלבין שיניו כעדר הקצובות, ישאו ברכה מאת ה' כל שפע הטובות, זרע ברכ' ה' זכרים ונקבות, דבש מסלע ושמן מחלמיש יאכלו תנובות, ויצילם מפח יקוש מדבר הוות, עומדות יהיו רגליהם כשישיב את העבומ, ויבן כמו רמים מקדשו כל הערים ההרבות, והיה לעת ערב לעת צאת השואבות, אזי יבוא כל בשר להשתחוות, ממדבר ומים ומארץ תלאובות, שם יזבחו זבחי צדק על מזבחה להבות, עולה וזבה מנחה ולבונה נדרים ונדבות.

ת יכון כל מלאכת שלמה אהובי מחמדי, אורו זרוע לחי"ם וקיוו"ה להרחיב צעדי, בן יגע בתורה ידו כידי, יושר הורי זכרה לי בימי חלדי, וקדושת הגוף לא פקעה בכדי, לכן ישמח לבי ויגל כבודי, בבני יקירי **הגאון רבי שלמה אביהצירא שליט"א** אהודי, ויאמר לאביו קום נא ואוכלה מציתי, מכון לשבתך 'אור לישרים' מיסודי, יין תורת הצדיקים מזוג בקנקני וכדי, צלול ומשובח מפואר כשני ועדי, עדות ה' נאמנה בלומדיה להעיד, כל המתענגים בה שמיע להו מיד, ובכן זכה לההדיר היום כתבי רבינו יצחק הספרדי, על כן בשכר זאת אשמר לו חסדי, בעבותות אהבה אברכהו לפני ה' הרועה אותי מעודי, ואומר רב טול בריך טול בריך וחד, אלוקים יחנך בני ולניני ולנכדי, שלום טובה וברכה אושר תמיד, ותזכה לראות בחזון הייעודי, מדלג על ההרים מקפיץ על הגבעות קול דודי, ביום ההוא יחזיקו בכנף איש יהודי, ויעלו לרצון על מזבחה איל כבש וגדי.

וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק

לעבור לפני העם הזה בעמוד אש להבה, מגדיל תורה ומאדירה ותשלך עליו יהבה, נתן בה נר שמן ופתילה והבהבה, ממלא מקום אבותיו בשלשלת קדושים המתהווה, אהובי כנפשי קטנו ממתנים עבה, **הנאון הצדיק כמוהר"ר יהושע לייפער שליט"א** גדול העושה מאהבה, אבדק"ק **'באר משה'** במאנסי ביתו נאוה, ויהושע ב"ר נר"ן שערי בינה מתקו כדבש שעווה, מקדם יסד את ממלכת התורה **'עוז וחדר'** כלי תפארת וזהב, כי ראה מה מאד נכאבה, ועל דא שלמא ליה אתיהבא, כתבי הקודש אשר גרסה נפשו לתאבה, נטע בהם הד"ר צחצחם לראווה, ערוכים בכל ושמורים משביעים נפש מורעבה, חיבה יתירה נודעת לו כי מימים ימימה אבה, לפאר ולרומם כתבי קודשו של מו"ר זקני **'אביר יעקב'** לשמו ולזכרו כל תאוה, לכן אברכהו דמשמי שמיא יהא רעווא, יטול שכרו משלם כפורי זהב וכלי נחושת מוצהבה, ברכייה ובהמשכ"ה תטהרנו ברכת שמים הנשאבה, זרעו דור ישרים יבורך על ישראל גאוה, ה' אלוקי ישראל תמים הבה.

אשר אהבת את יצחק

ע ילו חימדתי וישבתי ופריו לחכי ערב, אשרי יבחר ויקרב לשכון הצריו, תורת חסד על לשונו ויקשור לה כתרי, ויעמידנה על תילה הביאנה חדריו, שמעו חולך בכל המדינות מזרח ומערב, תלויים עליו כל שליטי גיבוריו, אהבתו תקועה בלבי לא יכלו תארי, **הגה"ח כמוהר"ר מנחם מנדל פומרניץ שליט"א** ידיו לו רב, גבולו יעלה בית שמש עיר מבצרו, בבית המדרש **'באר ישראל'** משם ישקה עדריו, והתם קא פסיק ותני דיני ופסקי אמרי, ונוסף גם הוא על עמדו בריש **'מתיבתא'** שם דופקים שערי, שעל ידי **'ממלכת התורה עוז וחדר'** בית לבנון יערי, וכבר נפוצו מעיינותיו אוצרות מטמוני מסתרי, כי הוא חובר חיבורים מחוכמים יכלכל דבריו, כך"ה ויזרה 'אור החיים' בביאורי 'מאוריו', גם לרבות **'מכתלי בית הדין'** **'ספיר ויהלום'** ושאר ספריו, ואשים רביד הזהב על צואריו, כי חיים וחסד עשה עמדי בכל רמ"ה אבריו, ועמל בספרי קדוש יעקב זקני ע"ה משכנות לאביריו, למעת בשער החס"ר את מיתריו, לכן ברית אהבה כרותה לו ולזרעו אחריו, השתולים בבית ה' לתפארת בית הוריו, תורה לא תמוש מפיהם תסובכנו מכל עבריו, בריות גופא ונהורא מעליא תחזקנה אשוריו, פני משיח יחזה בעלותו יהודה וכל עריו, אז ימלא שחוק פינו ובשמחתנו זר לא יתערב, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו.

אתה הכחת לעבדך ליצחק

ח כם לב יקח מצווה לשכנה אצלו, זכה וטובל בשמן רגלו, זי"ו ליה כבר בתיא בקע משקלו, היום הזה אהל גדלו, אביעה רננות בעד מפעלו, יען הבהיקו רעיוניו ושכלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, בואבה ספר"ה הר הקדם נשא משלו, לפאר זה הספר 'עקידת יצחק' לתקנו ולשכללו, הוא ניהו הנגיד המפואר **כמוהר"ר זיו אלול הי"ד** מה טוב חלקו וחבלו, פירותיו מתוקים ונאה צילו, נאה זיו"ו בכל העולם כולו, בברכת אהבה רבה אחנן בך ה' חילו, שמרהו מכל צרה וצוקה להצילו, שמים יערפו טל והיו תוצאות גבולו, שש ומשי ורקמה ברזל ונחושת מנעלו, כספו ירבה כחול וזרעו יהיה מלוא, קומה וחקן ויופי להם ולבתיהם איש על דגלו, תורה וגדולה על שולחנם מי מדד בשעלו, עיניו תחזינה מישרים עת כי יבוא שילה, וה' מציון ישאג ומירושלים יתן קולו, יצילנו מיד הרעיים וגם דלה, ירום ונשא וגבה ויכון כסאו וממשלו, ונעלה עולות מהים וקמורת זבחי תרועה באהליו.

את כל אשר לו ליצחק

ק ול ברמה נשמע מראש שניר וחרמון, כרם היה לשלמ"ה בבעל המון, שועלים הילכו בו תוהו ילל ושימון, זה ינחמנו כי **רבינו הקדוש זצ"ל** נתן לנו מטמון, בפרשת בחקותי (שער ע) ביאר 'כי עם שהוא זוכר חסדי אבות לבלתי כלות זרעם בגוים' בצל צלמון, 'מכל מקום מה

שֶׁמִּבֵּיא גֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לִמְעַן שְׁמוֹ הוּא עוֹשֶׂה' שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל בְּעֵינֵי כָל מוֹשֵׁל וְהַגְמוֹן, וְאִתְחַנֵּן אֶל ה' לִפְנֵי כָל נּוֹצֵר קִדְמוֹן, עַד מִתִּי יֵצֵא עֵגֶל בְּגִימוֹן, נֶקֶם נִקְמַת עֲבֹדִיךְ מִיִּשְׁמַעְיָאל וְאִדְמוֹן, מִהֲרָה תִּכְלֶה מוֹאֵב וְעַמּוֹן, יִבּוֹשׁוּ וִיבַחְלוּ מְאֹד יִכּוּפוּ רֹאשָׁם כֹּאֲגַמּוֹן, צוֹרְרֵי צִדִּיק לּוֹקְחֵי כּוֹפֶר וּמִמּוֹן, וְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל מִחוּשְׁקַת בְּרַקְמִי זֶהֱב מִהוֹלֵלָה בְּדַבִּיר אֲרַמּוֹן, בֶּן יִקָּר יֵלֵד שְׁעִשׂוּעִים אֲהִיָּה אֲצִלוֹ אֲמוֹן, נִרְדִּי יִתֵּן רִיחוֹ מוֹר אֲהֵלִים וְקִנְמוֹן, כְּבוֹרָמִים וְיוֹגְבִים מִלְקָטִי אֲפֶרֶסֶמוֹן, בִּיד אֲלִיהוּ יִבְשְׁרֵנוּ בְּקוֹל פְּעַמּוֹן, חוֹטֵר מִגִּזְעַ יֵשִׁי נֶכֶד בּוֹעֵז בֶּן שְׁלֹמוֹן, יִנְחֵנוּ בְּמִקְלָ לִבְנֵה לַח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן, יִקְבְּצֵנוּ אֶל מְקוֹם זֶרַע גֶּפֶן תֵּאֲנֶה וְרִימוֹן, יִחְזִיר רְטִיָּה בְּמִקְדָּשׁ אִיסְפִּלְנִית וְכִמּוֹן, וְאֵת הַצִּפּוֹנִי יִרְחִיק מִעֲלֵינוּ אֶל אֶרֶץ צִיָּה וְשִׁמְמוֹן, כּוּיּוֹם הַהוּא יִגְדֵּל הַמִּסְפָּד בִּירוּשָׁלַיִם כְּמִסְפַּד הַדְּדִרִימוֹן, וְלֹא יִהְיֶה עֶסֶק כָּל הָעוֹלָם אֲלֹא לִדְעַת אֵת ה' כְּדַבֵּר רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן מִיִּימוֹן.

הַמְצַפֶּה לִישׁוּעַת הַי"ת
דוּד חֵי אֲבִיחֲצִירָא
 בְּלֹא"א מו"ר עַט"ר קו"ק אִדְמו"ר
מִרְן רַבִּי מֹאִיר אֲבִיחֲצִירָא זִלְח"ה

פְּתָנוּת אוֹר

בגין כך אמר דוד (שם ק"ט יח) 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך', מה דתחות לבושא דאורייתא. תא חזי, אית לבושא דאתחזי לכלא, ואינון טפשין כד חמאן לבר נש בלבושא דאתחזי לון שפירא לא מסתכלין יתיר, חשיבו דההוא לבושא גופא, חשיבותא דגופא נשמתא.

כהאי גוונא, אורייתא אית לה גופא ואינון פקודי אורייתא דאקרון גופי תורה. האי גופא מתלבשא בלבושין דאינון ספורין דהאי עלמא, טפשין דעלמא לא מסתכלי אלא בההוא לבושא דאיהו ספור דאורייתא ולא ידעי יתיר ולא מסתכלי במה דאיהו תחות ההוא לבושא, אינון דידעין יתיר לא מסתכלן בלבושא אלא בגופא דאיהו תחות ההוא לבושא.

חכימין עבדי דמלכא עלאה אינון דקיימו בטורא דסיני לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהי עקרא דכלא אורייתא ממש, ולזמנא דאתי זמנין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא.

תא חזי, הכי נמי לעילא אית לבושא וגופא ונשמתא ונשמתא לנשמתא. שמיא וחיליהון אלין אינון לבושא, וכנסת ישראל דא גופא דמקבלא לנשמתא דאיהי תפארת ישראל ועל דא איהו גופא לנשמתא, נשמתא דאמרן דא תפארת ישראל דאיהי אורייתא ממש, ונשמתא לנשמתא דא איהו עתיקא קדישא וכלא אחיד דא בדא.

ווי לאינון חייביא דאמרי דאורייתא לאו איהי אלא ספורה בעלמא ואינון מסתכלי בלבושא דא ולא יתיר, זכאין אינון צדיקייא דמסתכלי באורייתא כדקא יאות. חמרא לא יתיב אלא בקנקן, כך אורייתא לא יתיב אלא בלבושא דא, ועל דא לא בעי לאסתכלא אלא במה דאית תחות לבושא ועל דא כל אינון מלין וכל אינון ספורין לבושין אינון."

בדברי הזהור הקדוש נתבאר באר היטב, כי ספורה התורה הם כלבש המכסה את הגוף, ואמנם יש להזהר מאוד להטיל ספק בעובדת קיומם של אותן המאורעות והמעשים המבוארים בתורה, וחס ושלום להעלות על הדעת שלא אירעו בפועל אלא נכתבו כמשל, ואין לנו אלא דברי חז"ל שאמרנו (שבת סג, יבמות יא:) 'אין מקרא

ישמחו השמים ותגל הארץ, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, יום בו זכינו לעמוד בשערי הספר הנכבד 'עקדת יצחק' להחכם הקדמון רבינו יצחק עראמה זלה"ה, מספרי המחשבה היסודיים שבתורתנו הקדושה, להבין ולהשכיל בתורת ה', להעמיק בחכמה ולהשיג בשכלנו בינה ודעת, ממנו יתד וממנו פינה לספרי רבותינו שבכל הדורות אחריו.

מה נאה לפתוח דברינו בראש ספרו באחד מיסודות דבריו דברי אלקים חיים, בענין נכבד ביותר אשר הוא תחילה וראש לכל הקרב אל תורת ה' ללמדה ובפרט בספר בראשית, שכל המאורעות המוזכרים בתורה הם כלבש לגוף, וצריך האדם לפקוח את עיניו ולעמול על מנת לזכות לגלות את אורה הצפון.

זה לשון הזהור הקדוש (ח"ג קנב) שהביא רבינו בספרו (פרק ב' ריש שער ז'):

"רבי שמעון אמר: ווי לההוא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטי. דאי הכי, אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטי ובשבחא יתיר מכלהו, אי לאחזאה מלה דעלמא אפילו אינון קפסירי דעלמא אית בינייהו מלין עלאין יתיר. אי הכי, נזיל אבתרייהו ונעביד מנייהו אורייתא כהאי גוונא, אלא כל מלין דאורייתא מלין עלאין אינון ורזין עלאין.

תא חזי, עלמא עלאה ועלמא תתאה בחד מתקלא אתקלו. ישראל לתתא, מלאכי עלאי לעילא. מלאכי עלאי כתיב בהו (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות, בשעתא דנחתין לתתא מתלבשי בלבושא דהאי עלמא ואי לאו מתלבשי בלבושא כגוונא דהאי עלמא לא יכלין למיקם בהאי עלמא ולא סביל לון עלמא.

ואי במלאכי כך, אורייתא דברא להו וברא עלמין כלהו וקיימין בגינה על אחת כמה וכמה כיון דנחתת להאי עלמא אי לאו דמתלבשא בהני לבושין דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל.

ועל דא האי ספור דאורייתא לבושא דאורייתא איהו, מאן דחשיב דההוא לבושא איהו אורייתא ממש ולא מלה אחרא תיפח רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי.

שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו, ואחר החטא 'ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם'. ומלבד שכיסו לבושים אלו בגשמיותם את גוף האדם, היו אלו לבושים רוחניים לתקן את חטאם בנפשיותם. וזה לשונו:

"והיותו" ראוי שיובן שיהיו אלו הכתנות תיקון לכסות ערות נפשם לפי הזיווג הנסתר, כמו שהיו תיקון למערומיהם לפי הנגלה.

וזה שאחר שהוכה האדם מכת השגעון והעורון וכשלו בם הוא והבאים אחריו בחשך וחלקלקות, וכמו שנאמר (משלי ד יט) 'דרך רשעים כאפלה' וגו', רצה בוראם להצמיח להם שמש צדקה ומרפא בו יאורו עיניהם לגלות מעליהם חרפת עירום וחוסר כל, מה שהופקד אותו לעשות ולהצילו מהשבטו אל העפר כשהיה, ויחוייב כן מחכמתו יתברך, כי העושה יגש ויקרב לו תקנתו ויכין לו דרך בה ישוב אל נכון כשיפרד ממנה, שאם לא כן טוב מזה ומזה אשר עדיין לא היה, ומאי רבותיה דיוצר בראשית".

לבוש רוחני זה הוא התורה הקדושה שאורה מכסה את ערות הגוף, ומתקן את עיוות הנחש הקדמוני. כמו שכתב שם:

"ולזה חתם כל זה הענין בשעשה ותיקן השם יתברך בחסדיו לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. והכוונה, כי כמו שהלבוש הזה הוא מתיחס ונאות לגוף מכל זולתו כי עור בעד עור מהני טפי ומעיל, כן אור התורה האלהית והַיְשׁוּרְתִּיָּה והערוותיה מצותיה ואזהרותיה הנה הוא להם כסות עינים לכל אשר אתם מהחסרון בהפסד שלימותם, במה שהיא כולה מראש ועד סוף אינה אלא תיקון מה שעווה עלינו הנחש הקדמוני, וחזרת הדעת טוב ורע לשיעורו ואל מכונו, אשר תספיק להחיות האדם ותולדותיו מהמות שנקנסה עליהם באכילה הגסה ההיא אשר היה להם לזרא כאשר אמרנו".

ולעומת המיתה הנצחית שנקנסה על אדם הראשון בעת חטאו, תיקן לו הבורא יתברך את התורה הקדושה אשר היא חיות לעולם הזה ולעולם הבא, היפך המיתה שנקנסה על האדם בעת חטא עץ הדעת:

"והוא" מה שאמר בפירוש (ויקרא יח ה) 'ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', כמו שתרגם אונקלוס 'ויחי בהון לחי עלמא', כי הוא פשוטו של מקרא כשיוסב אל המיתה

יוצא מידי פשוטו, והאריכו בזה רבותינו מפרשי התורה למענייתם להזהיר מפני כפירה בכך, אלא שיש לשים על לב את המכוון בדברי תורה הקדושה, ואת נשמותה המסתתרת תחת מעטה הלבושים. וכך לשון רבינו:

"לכן אנשי לבב עם תורת ה' בלבם, בראותם או בשמעם פירוש איזה פסוק או פרשה על דרך החקוי והצורה, בו יוציא המפרש ממנה תועלת מושכל מאיזה עיון שהיה בה נסתר ונעלם, ישמרו להם פן יעלה על לבם דבר בליעל לשום שום ספק בשום דבר ממה שיעידו עליו פשוטי הכתובים חלילה, כי כמו שהמכיר בגוף לא יוכל הכחיש מציאות הלבוש ואמתתו והמכיר בנפש בלתי יכול גם כן לכחש את הגוף כי כולם הם אמתיים ונראין לעינים, כן הענין בסתרי התורה האלהית שהמכיר בגופי ההלכות והדינים היוצאין מספורי התורה, כגון פרשת נחלות (במדבר כז א-יא) שנאמרה על ידי בנות צלפחד והלכות פסח שני (שם ט ו-יב) על ידי האנשים אשר היו טמאים וכיוצא באלו, אינו מכחיש פשוטי הספורים ההמה שהם הלבוש לאלו הגופים הנכבדים, אבל מאמין אותם כהוייתם עם שלא תועיל מאד ידיעתם דמאי דהוה הוה, ועל זה הדרך היו רוב ספורי התורה הדומים להם שלא יוכחש נגליהם לקיום נסתרים חלילה".

כתנות העור נעשו לתקן חטא עץ הדעת

ענין לבוש זה נתבאר באופן נפלא, בפירושו של רבינו אודות כתנות עור שהלביש הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון אחר החטא, כמו שנאמר (בראשית ג כא) לאחר שנתקללו אדם וחווה וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לָאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם.

כתנות אלו, היו שפירשום שהם רמז לאבדן האדם מגן עדן, והם רומזים על חטא אדם ואשתו, פירוש זה דחה רבינו בעל העקדה בתוקף רב, שהלא נאמר בכתוב שכתנות אלו עשה ה' אלקים לאדם ולאשתו, ולא יתכן שמועשה הבורא לתועלת האדם, הוא העונש הנוצר כתוצאה מחטאו הוא. ובלשון רבינו (בראשית פרק ג שער ט):

"חלילה" לאל יתעלה מעשות זאת, כי מהרסיו ומחריביו ממנו יצאו, ולא ה' פעל".

וביאר רבינו שכתנות אלו הלא הם לבושים. לבושים תרתי משמע. לבושים גשמיים העשויים מעור, לכסות את גופם של אדם ואשתו שעד אז נאמר בהם 'ויחי

ועוד אמרו שם: "אמר רבי, האי דמחדדנא מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה - הוה מחדדנא טפי, דכתיב (ישעיה ל ט) 'והיו עיניך רואות את מוריקי'". ואמנם, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ודאי הדברים מתיישבים גם לפי פשוטם, שראה רבי את רבי מאיר רק מאחוריו. אך בדרך פנימיות יש לפרש, שרבי מאיר היה כולו אור, אשריו ואשרי חלקו, ואור גדול ומופלא זה רבינו הקדוש שהיה בדור שאחריו לא השיג להתבונן בו כמש מבחינת 'פנים', אלא השיג חלק ממנו ולראותו מאחוריו. וכשם שמצינו אצל משה רבינו ע"ה שלא יכלו ישראל לחזות בזיו פניו, מרוב האור הפנימי שקרן ממנו.

ולאור זה, מפרש רבינו בעל העקדה את שיטות רבותינו בפירוש בגדי אדם הראשון במדרש רבה:

"אלו בגדי אדם הראשון שהן דומים לפנס, רחבים מלמטה וצרים מלמעלה".

וכך ביאר את עמקם של דברי רבותינו ז"ל שאמרו שבגדי אדם הראשון היו רחבים מלמטה וצרים מלמעלה, ודומין לפנס. כי פנימיותם של הכתנות שנעשו להשלמת חסרונם ותיקון חטאם של אדם ולאשתו, הם בדומה לעשית של אור. כשם שהנר נתון בתוך העשית וממנה יוצא אורו להאיר על סביבותיו, כך נשמת התורה מאירה ומבהירה מבעד לסיפורי התורה ופשטותיה, הם הלבושים המכסים את פנימיותה, וזה פירוש הכתוב (משלי ו כג) 'כי נר מצוה ותורה אור', כי אור התורה הוא כאור הנר נתון בתוך הכלי ומאיר חוצה לו.

בכך התברר עניינם של כתנות העור המשמשים לתיקון גשמי ורוחני כאחד - כתנות עור וכתנות אור, על ידי התורה הקדושה שהיא חיות לעולם והיא המתקנת את חטא עץ הדעת, וזה סוד כתנות העור והאור. לבושי התורה הוא הפשט שבסיפורים והמאורעות שנכתבו בה, ולכך נמשלו לעשית הצרה מלמעלה מפני שהם צרים וקצרים ביחס לפנימיותה התורה, ופנימיותה שהוא עצמותה ונשמתה ואורה מבהיק דרך הלבושים למי שעיניו שכל לו, ונמשלה לפנס הרחב מלמטה לפי שפנימיות התורה אורכה מארץ מדה ורחבה מני ים.

וזה לשון רבינו: **"והכוונה, כי הבגדים הנאותים לאדם מצד מה שהוא אדם להשלמת חסרונו, ראוי שיהיו כעין פנס שהאור נתון בתוכו, ומתוך האור הוא מבהיק מבחוץ,**

הראשונה הכתובה בתורה שנקנסה על האדם 'לאמור ביום אכלך ממנו מות תמות' (בראשית ב יז), והוא ממש 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', וכן בכל מקום נאמר (דברים ו כד) 'לחיותנו כהיום הזה' כי היא חייכם' וגו' (שם לב מז), לפי שהוא מבואר שבשלימות הישרותיה יושלמו חיי הנפש ומרפא העצם להשיב שבותם כבראשונה. כי על זה נאמר (תהלים יט ח) 'תורת ה' תמימה משיבת נפש' ירצה משיבה אותה אל חיותה ובריאותה כשתסור".

וכך אמרו חכמינו ז"ל בגמרא (שבת קמז.), שעל ידי התורה הקדושה נתקן חטא עץ הדעת, ונעשה לבוש רוחני המכסה את חטאו. שבשעה שחטא אדם וחוה נכנסה בהם זוהמא שפסקה מהם רק בשעה שעמדו על הר סיני. הרי שהתורה הקדושה היא המתקנת את אותו חטא, ומטהרת את האדם מזוהמתו. וכשם שבגשמיות היה תיקון החטא על ידי כתנות העור שעשה הבורא יתברך לאדם ולחוה, כן ברוחניות תיקון החטא על ידי התורה שהיא בבחינת לבוש לאדם. וכשם שעשה הבורא לאדם הראשון כתנות עור, כך נכתבת התורה הקדושה על גיליון העשויים מעור בהמה.

ועל פי זה ביאר רבינו את מדרשו של התנא הקדוש רבי מאיר שכתוב בתורתו 'כתנות אור' באל"ף:

"ומה טוב ומה נעים מדרשו של רבי מאיר שכתוב בתורתו 'כתנות אור' (ב"ר כ יב) על דרך כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו כג). וגם אונקלוס תרגם 'לבושין דיקר', כי באמת בעור זה נראה אור וכבוד וששון ויקר לכסות מערומנו ולאסוף חרפתנו ולהלבישנו שני עם עדנים.

מבואר בדברי רבי מאיר, שלבוש זה איננו כיסוי בלבד לגוף האדם לצורך צניעות, אלא תיקון רוחני לחטא עד שמעור נעשה 'אור', וזהו אור התורה המאיר וזורח על סביבותיו. ועל פי זה ביאר רבינו את תיבת 'ילבישים', שפירושה התלבשות רוח הקודש על האדם, כלשון הכתוב (דברי הימים א יב ט) 'זרוח לבשה את עמשי', שהלביש הקדוש ברוך הוא את אדם ואשתו באור התורה, המתקנת את עוותתם.

[ואכן לא בכדי נאמרה דרשה זו בדבר כתנות האור דווקא מפיו של רבי מאיר, שכן מצינו בכמה וכמה מקומות שביאר רבי מאיר את עניני האור, וכדברי הגמרא (עירובין יג.): "תנא, לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה".

ועל פי זה ביאר ה'שם משמואל' את דברי הספרי הבאים:

"רבי מאיר אומר כשהיו ישראל זָפְיִים, הם היו מעידים בעצמם, שנאמר 'ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכס'.

קלקלו בעצמם כמו שנאמר (הושע יב א) 'סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל', העיד בהם שבת יהודה ובנימן שנאמר (ישעיה ה ג) 'זעתה יושב ירושלם ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין כרמי מה לעשות עוד לכרמי'. קלקלו שבת יהודה ובנימן שנאמר (מלאכי ב יא) 'בגדה יהודה', העיד בהם את הנביאים שנאמר (מלכים ב' יז ג) 'ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאיו'. קלקלו נביאים שנאמר (דברי הימים ב' לו טז) 'ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים', העיד בהם את השמים שנאמר (דברים ד כז) 'העידותי בכס היום את השמים ואת הארץ'.

קלקלו בשמים שנאמר (ירמיה ז יז) 'האינך רואה מה הם עושים ואומר (שם פסוק יח) 'הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים', העיד בהם את הארץ שנאמר (שם ו יט) 'שמעי הארץ הנה אני מביא רעה'. קלקלו בארץ שנאמר (הושע יב יב) 'גם מזבחותרם כגלים על תלמי שדי', העיד בהם את הדרכים שנאמר (ירמיה ו יט) 'כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו'. קלקלו בדרכים שנאמר (יחזקאל טז כה) 'אל כל ראש דרך בנית רמתך', העיד בהם את הגוים שנאמר (ירמיה יח) 'לכן שמעי הגוים ודעי עדה את אשר בס'. קלקלו בגוים שנאמר (תהלים קו לה) 'זיתערבו בגוים וילמדו מעשיהם', העיד בהם את ההרים שנאמר (מזכיה ו ב) 'שמעו הרים את ריב ה'.

קלקלו בהרים שנאמר (הושע ד ג) 'על ראשי ההרים יזבחו', העיד בהם את הבהמה שנאמר (ישעיה ג א) 'ידע שור קונהו'. קלקלו בבהמה שנאמר (תהלים קו כ) 'זימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב', העיד בהם את העופות שנאמר (ירמיה ח ז) 'גם חסידה בשמים ידעה מועדיה'. קלקלו בבהמה ובחיה ובעופות שנאמר (יחזקאל ח י) 'ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ', העיד בהם את הדגים שנאמר (איוב יב ח) 'או שיח לארץ ותורן ויספרו לך דגי הים'. קלקלו בדגים שנאמר (חבקוק א יד) 'ותעשה אדם כדגי הים', העיד בהם את הנמלה שנאמר (משלי ו ו-ח) 'לך אל נמלה עצל, תכין בקיץ לחמה'.

כי הוא עצמו תואר התורה האלהית שעצמותה היא נר מצוה ותורה אור, אמנם גילויי סיפורה והם הלבוש המכסה עליה".

אמנם, רבי יצחק רביא פירש כתנות אלו באופן מעט אחר: "חלקים היו כצפורן ונאים כמרגליות". אף על פי שיראו פשטי התורה כסיפורים שאין בהם תועלת, בדומה לצפורן שאין בה שום תועלת נראית לעינים, מאירים הם כמרגליות.

ובזה ביאר רבינו בעל העקדה, את תיקון הבגדים לעתיד לבוא, בהם משתבח הנביא ישעיה בנבואתו (ישעיה סא י) 'שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי, כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני, כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה'. אז תקיף התורה הקדושה את האדם כלבוש הזה העוטה את הגוף, ואז יתוקן החטא בשלימות כשם שכתנות העור היו תיקון לחטא האדם ואשתו. וכשם שהלבושים נלבישים זה על גב זה ולבוש אחד מכסה את רעהו, כך התורה הקדושה מורכבת מלבושים רבים המכסים איש את רעהו, וכל רובד בה חיצוני הוא כלפי אותו לבוש שפנימי ממנו.

גופם של הצדיקים מבהיק באור רוחני

מעתה, לאחר שנוכחנו להבין יסוד חשוב זה במשנתו של רבינו, כי התורה מורכבת מלבושים רבים זה לזה, יש להוסיף על דבריו ולהבינם באופן פנימי יותר על פי דברי הרה"ק מסוכטשוב בעל **'שם משמואל'** (האזינו תרע"ב) שהרחיב לבאר את ענין כתנות האור, וז"ל:

"דהנה כתיב (קהלת ח א) 'חכמת אדם תאיר פניו', והיינו שתחילת בריאתו של אדם הראשון היתה **כתנות אור**, ותפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה, ואחר כך מפאת החטא נמשך להם כתנות עור. ומכל מקום, לפי ערך הזדככות החומר כן יתראה בו כח האור שבפנימיותו שפולש ובוקע דרך החומר, וכמו אור הנראה מעבר לזוכית. ועל כן משה רבינו עליו השלום קרן עור פניו והיו יראים להסתכל בו, באשר נזדכך חומריו תכלית הזיכוך".

כלומר, ביאור ענין בגדי אדם הראשון הוא שהיו חלקים כצפורן, ודרכם ניתן לראות את האור הבוקע מפנימיותו של האדם, וככל שהאדם מזוכך יותר כך האור הבוקע ממנו דרך לבושי עורו ובגדיו - רב וחזק יותר.

(סידור יעב"ץ) שחלוק זה הוא האור של אדם הראשון שזכה בכתנות אור, ונלקחו ממנו לאחר החטא. וזכה להם משה רבינו בעמודו על הר סיני כאשר תיקן בבחינתו את חטא אדם הראשון.

ונתבאר דבר זה בכתבי קודש רבינו **השל"ה הקדוש** (תצוה תורה אור אות ב-ג; ובדומה לזה במסכת פסחים מצה עשירה - דרוש שלישי א, אות שעג) וז"ל:

"ואל יבא בכל עת אל הקדש" (ויקרא טז ב). ורבותינו ז"ל אמרו (ספרא אחרי א ו), אהרן בבל יבא בכל עת אבל משה נכנס. והענין, כי משה רבינו ע"ה לא היה זר, כי החומר שלו זך קדוש וטהור כמו כתנות אור באל"ף, על כן כשנולד נתמלא הבית אורה (סוטה יב). ובזה יובן מה שרבותינו ז"ל (תענית יא) הקשו במוה שמש משה בשבעת ימי המלואים, ותרצו בחלוק לבן וכו', כלומר, לא היה צריך לבגדי כהונה, כי משה לא היה זר, והחלוק שלו היה לבן. וזהו **החלוק לבן רומז לכתנות אור באל"ף, כלומר, חומרו היה זך ודק וקדוש וטהור, על כן לא היה צריך למלבושי כבוד, כי לו הכבוד והכבוד דבוק בו"**.

הרי שזכה משה רבינו למדרגת אדם הראשון קודם החטא, שלא היה צריך ללבושים כלל, וקדושתו הבהיקה מגופו שנזדכך לדבר רוחני, ואלו הם כתנות אור שעשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון. וכן אמרו חז"ל (ב"ב עה) 'פני משה כפני חמה', שהיו פני משה כאדם הראשון קודם החטא, והיה תפוח עקבו מכהה לגלגל חמה (ראה ויק"ר כ ב). וכדרך שנתבאר, שגופו של משה רבינו מראשו ועד רגליו, ואפילו עקבו שהוא המקום הנמוך שבאדם, היה מאיר וזורר עד שהיה מכהה לגלגל חמה, ולא הוצרך ללבושים, אלא שהיה החלוק לבן מלבוש של אור רוחני ככתנות האור של אדם הראשון שהיה גופו מאיר מבעד ללבוש זה.

ולזה רומז מה שדייק רב כהנא ומתני (תענית שם) 'בחלוק לבן שאין לו אימרא', שרומז שלא היה למשה רבינו שום שייכות לחטא העגל, כמו שכתב הרה"ק בעל **'מאור ושמש'** (שמיני ד"ה עוד), וכיון שבשעה שעמדו ישראל על הר סיני פסקה הזוהמה שהוטלה באדם בשעת החטא, ונתקן חטא העגל כמו שהתבאר, ולאחר שחטאו בעגל נתקלקל התיקון. הרי שהחלוק הלבן רומז לתיקון חטא אדם הראשון, ומפני שבבחינת משה רבינו ע"ה היה מתוקן החטא, זכה לחלוק לבן שהוא הוא היכתנות אור'.

ובסייעתא דשמיא נראה להתבונן בענין זה שהוא יסוד חשוב במדרגת משה רבינו, על פי מה שכתוב בספרים

רבי שמעון בן אלעזר אומר עלוב היה אדם זה שצריך ללמוד מן הנמלה אילו למד ועשה עלוב היה אלא שצריך ללמוד מדרכיה ולא למד.

כאשר היו ישראל זכאים, היה ניכר האור החופף על פניהם, אור זה היה עדות נאמנה על מצבו הרוחני של כל אדם. מפני שאם היה מתנהג שלא כשורה היו רואים שהאור שעל פניו נחלש והוכחה, וכאשר שב בתשובה חזר האור לפניו. בעת שקלקלו עשרת השבטים ירדו למדרגה נמוכה, עד שעומעם האור המאיר מפניהם, ושוב לא היה בו כדי להעיד על מעשיהם. והוצרכו לעדותם של שבטי יהודה ובנימין שנותרו במעלתם מזוככים וטהורים, ועל פניהם חפף אור ה' כמקדם.

ומשקלקלו גם שבטי יהודה ובנימין, העיד בהם הקדוש ברוך הוא את הנביאים שעליהם נותר אור ה' להבהיק.

אמנם, כאשר ירדו ישראל מדחי לדחי, הלך האור והתעמעם עד שגם על ההרים והדרכים, הבהמות העופות והדגים, לא יכלו להכיר את האור שהזריח בהם הבורא יתברך בבריאת העולם, עד שהגיעו לשפל המדרגה כאשר נותרה הנמלה להעיד בהם.

"ומחמת שהיא שפלת הבריאה אין קלקול הדור מזיק לה והיא נשארת על טבע בריאתה".

מבואר בכל זה, כי בכל חטא וקלקול מתגשמת פנימיות הצדיקים, עד שאין האור הרוחני ניכר לעינים כלל, אף שהקדושה קיימת כאשר היתה, אינה נראית עוד לחוץ. ומכך נוכל להבין מעט את מהות בגדי אדם הראשון. כי כאשר נברא היה כולו רוחניות, ולא היתה חיצוניות סותרת לפנימיותו כלל. ומשום שלא היה בגופו כל פגם לא היה צריך כיסוי, ועל כן היה לבוש בכתנות אור רוחניות בעדם הבהיק האור הפנימי שבו.

ואחר שחטא נהפכו לכתנות עור כמבואר בספרים הקדושים (עץ חיים שער מט פ"ד-ה, אלשיך בראשית ג כא), כיון שהאור שהבהיק מגופו התעמעם וחדל מלהקרין לחוץ, וגופו הפך לגוף גשמי הזקוק לכיסוי ולבוש.

מעלת משה רבינו ע"ה ששימש בחלוק לבן בשבעת ימי המילואים

ואחר הקדמה זו יובנו דברי הגמרא במסכת תענית (יא:) שכל שבעת ימי המילואים שימש משה בחלוק לבן שאין לו אימרא - שָׁפָה. ועל דרך שכתב רבינו היעב"ץ

טומן יד הולך ושובת עד כי אפסו לו הימים עד בלתי השאיר לו תשע או עשור. ויהי בראותו כי כלתה לו הרעה מאת המלך, חרד בלבו חרדה גדולה וצעק על חרפתו וכלימתו צעקה גדולה. כי ראה חבירו יוצא בשם ותהלה כשם הגדולים והוא יהיה לקללה ולשנינה כאחד הנבלים. ובחזקתו ותעצומו בבכיתו וצערו צלל בעומק רעיוניו ועלתה במחשבתו משיחה נפלאה מסוגלת לצחצח ולזכך האבנים עד שיהיו מזוככים ונמורקים כעין נחשת קלל. וימהר לעשות אותה, ויקח את המסך ויפרוש בבית מזוית לזוית ולהבדיל בין מלאכתו למלאכת חבירו, וטח שתי קירותיו בטיח האומנות טיחה זכה ונקיה יותר נאותה לפי המלאכה, ואחר כך שפשף אותה היטב וימשח אותם בשמן המשחה, עד אשר היו כמראות של זכויות המקבלות המראות קבול נאות וחזק.

ויהי היום, ויבא המלך אל היכלו לראות מלאכת עבודתו ויבואו עמו כל גדולי מלכותו, וימצאו שתי הקירות אשר עשה האומן הראשון מעשה מפואר כל מלאכת חרש וחושב, וירא והנה טוב מאד. וישמח המלך עליו וצוה לתת לו שכר משלם. וישאל גם את השני לאמר מה מלאכתך, ויאמר יבא אדוני המלך מעבר הוילון וביתה. ויעבור וירא והנה שתי הקירות חלקות ומצוחצחות מבלי שום ציור ופתוח, ויכעס עליו המלך לאמר מה עשית, וימהר האומן טרם תעלה חמת המלך ויסר את המסך המבדיל בין שתי המלאכות, והנה כל הפתוחים והציורים אשר עשה חבירו בשנתיים ימים או שלש, כולם נתחקו כמו רגע בצחצוח הקירות אשר תיקן באופן נפלא מהיופי והנעימות שאין הפה יכולה לדבר, מלבד מה שהוכנו לקבל כל שאר הצורות והפתוחים אשר ישימו לפניהם מזולת פתוחי הקירות אשר כנגדם, ממה שנמצאות פה היום ומאשר יבאו אחרי כן. ויוסף המלך שמחה גדולה במלאכת הזאת האחרונה מבראשונה, וכל אשר עמו נפלאו מאד מהמראה, ויאהב המלך את האומן ויוסף את שכרו ויכבדהו וינשאהו מן הראשון.

ובהשקפה ראשונה מפליא הוא הדבר מאוד. לא די בכך שלא העניש המלך את הצייר השני על עצלותו, ועל תחבולתו שבזכותה השתמט מעבודה, אלא שמח במלאכתו, ואף נתן לו את שכרו משלם וכיבדו ונשאו יותר מהצייר הראשון שעשה מלאכתו נאמנה.

לדבר זה נתן רבינו טעם וביאר שיש שלש מעלות נפלאות במלאכתו של השני שאינם נמנים בעבודת הצייר הראשון; המעלה האחת, שציוריו של השני דקים וזכים הם יותר, כי הקיר המצויר איננו חלק וצח מפני הצבע

הקדושים, ולגלות לבוש נוסף בענין כתנות האור ובאורייתא קדישתא כדברי רבינו בעל העקדה בפתח דברינו.

והנה, בהאי ענינא זכינן לביאור נפלא בספה"ק **'קדושת לוי'** (תצוה ד"ה נבוא) שלכל צדיק וצדיק יש בחינה מיוחדת שעובד בה את הבורא, וכל בחינה יש לה גוון מיוחד.

כידוע, שמידת החסד היא בגוון לבן הדומה לכסף, מידת הגבורה היא בגוון אדום, ומידת התפארת בירוק (וזה ח"ג רטו, ראה פרדס רמונים שער י פ"א). וכל צדיק וצדיק יש לו מידה מיוחדת שבה עיקר עבודתו את בוראו. כגון אברהם אבינו ע"ה במידת החסד, יצחק אבינו ע"ה במידת הגבורה, יעקב אבינו ע"ה במידת התפארת. ואף שלכל צדיק מידה המיוחדת לו, כל הצדיקים ומידותיהם מתבטלים כלפי מידת הכתר העליונה המכונה יא"ץ (וזה ח"ג רנו:). ומידה זו אין לה שום גוון ובחינה לרוב העלמה, ובשל כך נקראת בגוון לבן, מפני הגוון הלבן הוא אינו גוון בפני עצמו אלא מקבל את כל הגוונים האחרים (לקוטי תורה פ' אחרי, גור אריה ויקרא ח כח). וכך מידת הכתר היא ה'אין' מקבלת את כל המידות האחרות ומשפיעה עליהם (פרדס רמונים שם פ"ב).

וזה עומק כוונת חכמינו הקדושים בשאלתם 'במה שימש משה כל שבעת ימי המילואים': מאחר שלא היה משה כהן גדול, במה זכה לשמש ככהן גדול בכל אותם שבעה ימים? הרי מידתם של הכהנים היא מידת החסד, ואילו הלויים הם מבחינת הגבורה (וזה שם קט:), ותשובתם 'בחלוק לבן שאין בו אימרא', רומזת שהתדבק משה רבינו במידת ה'אין', וממילא עבד את הבורא בפשיטות ללא שום גוון, ובלא התחלקות המידות, ולפיכך יכול היה לשמש ככהן גדול.

בעלי התשובה מתעלים על ידי הצדיק

ויבאר הדבר על פי דברי הרה"ק בעל 'אמרי אמת' מגור (פרשת שמעי תרצ"א ד"ה איתא), שפירש על דרך זה במשל הנפלא שהביא רבינו, לבאר את מאמר חכמינו (יומא פו:): "כל העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו זכויות", וזה לשונו הצח של רבינו בפרשת נצבים (שער ק):

"מלך אחד הטיל על שני אומנים ציור וכיור קירות היכלו והמה קבלו עליהם וחייבו ראשם לגמור מלאכתם ליום נועד. וחלקו מלאכתם לחצאין, זה נטל שתי קירות סמוכות וזה נטל שתיים כנגדן. והנה האחד היה איש מהיר במלאכתו נזדרז אל המלאכה וכלה אותה טרם המועד אשר יעדו, והשני היה מתעצל

פנימיותו הטהורה של לובשם, שלא הוצרך לכיסוי על גופו הזך, עוד האירו והזהירו את נשמתם של ישראל, ועל ידי האור שבקע מהם זכו ישראל להתקרב לבורא יתברך ולתקן את כל מעשיהם שעד עתה.

אמנם, יש לשים לב לפרט חשוב ויסודי במלאכת הצייר השני, שהוא תנאי מהותי להצלחת פעולתו; בטרם צביעת הקיר ומשיחתו בשמן המעניק לו את זכותו ומראהו, שייך וליטש את קיר האבן היטב בעמל רב לבל יישאר בו אף זיו כלשהוא, ועשאו חלק ביותר שלא תפגום בו ציפורן. כיון שעל מנת שישתקפו בקיר המראות הנהדרים עליו להיות חלק זך מאוד, וכל בליטה או סדק ולו הקלושים ביותר פוגמים באיכותו של הקיר ומקלקלים את פעולתו.

והנמשל, שיש למצוא לו רמז בדברי בעל האמרי אמת, הוא ההתקשרות לצדיק בעולם הזה; המלך הוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שולח את הנשמות לעולם הזה לקנות לנפשם תורה מצוות ומעשים טובים. נשמות הצדיקים ממלאים את יעודם ומסגלים תורה ומצוות הרבה עד שמשלימים את מלאכתם ושליחותם, אך יש נשמות שהתדרשלו מלעשות את מלאכתם, וכאשר קרב יום הדין נזכרות הן לפתע לשם מה נשלחו הנה, וחרדה לופתת אותן בראותן כי הקיר ריק ואין בו לא מצוות ולא מעשים טובים.

נשמות אלו אף הן יכולות להתעלות בשעתא חדא וברגעא חדא, על ידי אספקלריא המאירה, על ידי הפיכת הקיר למראה והתבטלות אל הצדיק - הוא משה שבכל דור הלוש ח' חלוק לבן שבו משתקפים תורה ומעשים טובים, ועל ידי כך יכולים אף לזכות שזדונות י' הפכו לזכויות.

ותחילה וראש עליהם לסתת את הקיר ולהחליקו לחלוטין עד שלא תהא בו בליטה קלה שבקלות, למען יוכל לשמש כמראה וישתקפו בו המצוות והמעשים הטובים של הצדיק. ואלו דברי קודש הרה"ק **רבי נחמן מברסלב** בספרו **'ליקוטי מוהר"ן'** (תורה קכג):

"העיקר והיסוד שהכל תלוי בו, לקשר עצמו להצדיק שבדור, ולקבל דבריו על כל אשר יאמר כי הוא זה, דבר קטן ודבר גדול. ולבלי לנטות ח"ו מדבריו ימין ושמאל, כמו שאמרו רז"ל, אפילו אומר לך על ימין שמאל וכו'. ולהשליך מאתו כל החכמות, ולסלק דעתו כאילו אין לו שום שכל, בלעדי אשר יקבל מהצדיק והרב שבדור. וכל זמן שנשאר אצלו שום שכל עצמו, אינו בשלימות, ואינו מקושר להצדיק."

שעליו. המעלה השניה, שבמלאכת הצייר השני משתקפים גם חפצי הארמון הנאים וכל הכלים היפים, ואפילו האנשים שבארמון. והמעלה השלישית, שבעוד מלאכת הקיר המצוייר נשלמה, אין תכלה וקץ ליופיו של הקיר המלוטש, שכן בכל עת ניתן להביא כלים ורהיטים נאים נוספים שייראו בו.

על פי משל זה יובן ענין הפיכת הזדונות לזכויות וענין מה שאמרו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. כי בעבודת ה' של בעל התשובה היא בכח רב ומאמץ כביר, והוא מצטער על כך יותר מן הצדיק שמעולם היה קרוב לבורא יתברך ועל כן עבודתו זכה ומצוחצחת יותר. גם על ידי התשובה השלמה שעושה על חטאיו מעלה הוא אותם כיון שעל ידיהם זכה להגיע לתשובה, ועל כך אמר **המגיד ממעזריטש** זי"ע 'יתרון החכמה מן הסכלות' שיתרון החכמה הוא כאשר נכשל בסכלות קודם, ומבין הוא את יתרון החכמה, וכמו שכתב בספה"ק 'מאור עינים' (וירא) שכאשר שב אדם בתשובה שלמה על חטאו, מתקן הוא את הטוב שבאותה עבירה ומעלה אותה מהרע. ועוד בה שלישיה שהבעל תשובה יודע הוא שלא השלים את עבודתו וכל ימיו ביגיעה ורצון לתקן את עותתו ולכפר על פשעיו.

ועל פי משל זה ביאר הרה"ק בעל האמרי אמת מגור את ענין החלוק לבן ששימש משה במשכן כל שבעת ימי המילואים. מפני שאז היו כל ישראל בעלי תשובה לאחר שחטאו בעגל, ובשעה שנבנה המשכן הביטו בעצמם וראו שאין בהם תורה ומעשים טובים, ונתנו עצה לנפשם להעמיד אספקלריא המאירה כדוגמת אותו צייר שהתאחר, ובה ייראו מעשים טובים מכל הגוונים והמידות, כמו שאמרו בזוהר (ח"א קטט). שבעל תשובה מתקרב בשעתא חדא וברגעא חדא.

וזה היה בחינת משה רבינו ע"ה שאמרו בגמרא (יבמות ט:): שנסתכל באספקלריא המאירה. והחלוק הלבן הוא שאין בו שום גוון וצבע משל עצמו, אלא קולט ומקבל את כל הגוונים כמידת משה רבינו כאשר התבאר, ועל ידו התעלו ישראל באותה שעה וזכו שזדונותיהם י' הפכו לזכויות, כאותו צייר שהעמיד מראה ושמש בו המלך מאוד.

יסוד ההתבטלות אל הצדיק

ובדברי בעל האמרי אמת זכינו לנדבך נוסף במעלתם ומהותם של כתנות האור שהם הם החלוק לבן שלבש משה רבינו; מלבד שהיו הם מבהיקים את

"ענין קבלת פני ת"ח. כי הלבנה אין לה אור מעצמה כלל, רק היא מקבלת אור מהשמש. היינו על ידי שהלבנה היא כמראה מלוטשת, על ידי זה מקבלת אור מהשמש, ומתנוצצ ממונה אור להאיר על הארץ. אך אם היה גשמה עב וחשוך בלתי מלוטשת, לא היתה יכולה לקבל אור השמש כלל. וכן התלמיד והרב, הם בחי' חמה ולבנה כמבואר במ"א. ואם התלמיד יש לו פנים, היינו בחי' אנפין נהירין, בחי' מראה מלוטשת, אזי יכול לקבל פנים, לקבל אור פני הרב. ואזי ראוי שהרב יתראה עצמו בתוך פני התלמיד המקבל פניו, כמו בכל מראה מלוטשת, שכל העומד כנגדה רואה את עצמו בתוך המראה. כן מחוייב ג"כ כאן, שהתלמיד יקבל פני הרב, היינו שיקבל פני הרב לתוכו, שיתראה בתוכו פני הרב. וזהו קבלת פנים, היינו קבלת פנים ממש כנ"ל, וזהו דווקא אם יש להתלמיד פנים, היינו אנפין נהירין, שהם בחי' מראה מלוטשת כנ"ל."

ונראה לבאר על פי אלו הדברים את השינוי בסופו של המעשה בין מה שכתב רבינו בעל העקדה למה שסיפר הרה"ק מברסלב (חי' מוהר"ן סיפורים חדשים יח), שבסופו לא דיבר מאומה בענין השכר, אלא אמר ששיבח המלך את מלאכתו והיה לרצון לפניו. שכן, ביאר הרה"ק רבי נחמן שעל ידי תאוות המזון נופל אדם לבחינת אנפין חשוך ואין פניו מאירים, וממילא אין מתראה בפניו פני הרב כאור החמה בפני הלבנה.

ובדבר זה יכול כל אחד לבחון את עצמו, אם אין רואים בפניו את פני הרב, סימן שמשוקע בתאוות מזון. כי כל עבודות זרות שבעולם כלולות בתאוות מזון שהיא בבחינת 'פנים' של סט"א, כמו שכתב שם (תורה כג) לבאר מה שאמרו חז"ל (שבת לג:) על זיוחן את פני העיר (בראשית לג יח) מטבע תיקן להם, ויעקב אבינו שהוא בחינת יתתן אמות ליעקב' תיקן דבר זה על ידי אור פניו.

בהשלים מלאכת עריכת הספר 'עקידת יצחק' המבואר, מלאכת שמים שארכה זה שנים ביגיעתם של חבורת תלמידי חכמים 'ראי ה' ואנשי חיל שנרתמו לעבודת הקודש ונתייגעו רבות בדברי המחבר, תורתו תעמוד להם להתברך בכל מילי דמיטב.

השיר והשבח לעטרת ראשנו וצפירת תפארתנו, מן הצדיקים המועטים ששתלן הקב"ה בכל דור ודור, ה"ה

והזוכה להתקשר לצדיק באמת, יכול לזכות לבוא להיות כאותו הצייר השני ששמו המלך במועשיו אף יותר מן הראשון. ויובן עפ"י המשל המפורסם שהביאו הקדמונים (הקדמת מגילת אסתר על סה"מ להרמב"ם), שכאשר אדם ענק נושא על כתפיו אדם ננס, גבוה הננס יותר מהענק. ואף שלאמיתו של דבר גדול הוא הענק מהננס עשרת מונים, בשעה שעומד הננס על גביו רואה הוא למרחוק יותר בזכות כך. והדברים אמורים כלפי הדורות האחרונים שהם ננס לעומת הדורות הראשונים שהם בבחינת ענק, אמנם בזכות פעולת ומעשי הדורות הראשונים שהניחו לבאים אחריהם, יכולים הם להיטיב ראות ננס העומד על גבי הענק.

וכך הם פני הדברים גם לענייננו, הצדיק הוא הענק בתורה ומצוות, אמנם כאשר נושא הוא את הננס על גביו, יכול הננס בזכותו להתקרב אל הבורא ברוך הוא, והיו מעשיו לרצון מאוד. וכמובן שעל אף מקום עמידתו אין הננס מעלה על לבו מחשבת סכלות שגבוה הוא יותר מן הענק, שהלא אם ישליכהו הענק ארצה שוב לא יראה מאום, ויודע הוא שכל ראייתו ומקומו הגבוה הוא בזכות הענק המחזיקו על כתפיו. כך, בעל התשובה המקושר בצדיק יכול להתקרב אל הבורא מאוד עד שיהיו מעשיו נאים אף יותר מן הצדיק. אולם לשם כך עליו להתבטל בכל לבו ומאודו, ולזכור היטב שעומד הוא על גבי הענק.

ובזה יבוארו שלושת המעלות שנתן רבינו בעל העקדה בצייר השני שנמשל לבעל התשובה: האחת, שציוריו של השני דקים וזכים הם יותר, מפני שכאשר מתבטל האדם לצדיק עד שמשתקפת בו דמותו של הצדיק, הרי הוא זך וטהור ביותר ללא שמץ של פניות. השניה, שבמלאכת הצייר השני משתקפים גם חפצי הארמון הנאים וכל הכלים, ועל זה הדרך האדם העובד את הבורא כפי יכולתו הרי יש גבול להשגותיו ויכולותיו, אמנם כאשר מתבטל הוא לצדיק אין גבול ותכלית למעשים הטובים ועבודת ה' המשתקפת בו. והשלישית, שבעוד מלאכת הקיר המצויר נשלמה, אין תכלה וקץ ליופיו של הקיר המלוטש, שכן בכל עת ניתן להביא כלים ורהיטים נאים נוספים שייראו בו, וכך כאשר האדם מתבטל לצדיק אין עבודתו בעלת קצבה, אלא נמשכת כל העת, וכל זמן שהצדיק עולה ומתעלה ממדרגה למדרגה זוכה הוא להתעלות יחד עמו כל ימי חייו.

ומפורשים הם הדברים בכתבי הרה"ק מברסלב במקום אחר (ליקוטי מוהר"ן קנג):

וציונים, בציצים ובפרחים, ועל הכל ממכון שבתו השגיה רוב חן וחסד.

ברכתי אשגרה לפניו, שזכות עמודי העולם רבותינו קדמונים אשר זכה לדובב שפתותיהם, תעמוד לו למלא כל משאלות נפשו, להוסיף ולפאר עוד ספרים רבים אחרים, להעמיד בקרן אורה ריבי רבבות לומדי תורה ולקדש שמו יתברך בכל תפוצות ישראל.

לדור אחרון קספרים תהלות ה' וְעוֹזוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה עִם יְדֵי הַנְּדִיב הַנִּכְבָּד וְהַנְּעִלָה, אִישׁ חֶסֶד וְצַדִּיק אֱהָב, אֱהָב וְאוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת, נְעִים הַלִּיכּוֹת וּמַסְבִּיר פְּנִים, נָצַר לַקֹּדֶשׁ הַקְּדֻשִּׁים נִין וְנָכַד לְרִבְיִנוּ הִ"ה **הר"ר זיו אלול שיחי**, ועמו נו"ב היקרה תחי, אשר נטלו על שכמם לשאת בעול הוצאת ספר נשגב וקדוש זה, בעצתו אמונה מורינו ורבינו עט"ר שליט"א, לדובב שפתי זקנים, ולהיות ממזכי הרבים אשר רב זכותם לקרב ולהחיש את גאולתנו ופדות נפשו. זכות רבותינו הקדושים וזכות כל ההוגים בתורתם, תעמוד לנדיב הנכבד, לנוות ביתו ולילדיהם היקרים, לרוות רוב נחת מכל עמלם, לראות שפע ברכה וישועה, ולהצליח בכל מעשי ידיהם לטובה, ויתקיים בהם מאמר הכתוב (דניאל יב ג) וְהַמְּשָׁפָּלִים יִזְהָרוּ בְּזִהְרֵי הַקִּיקִיעַ וּמִצְדִּיקֵי הַרְבֵּים פְּכֻזָּבִים לְעוֹלָם וָעֶד.

נצאתי את הקודש אפרוש כפי לבוורא כל עולמים, ואברכנו על כל חסדו אשר הגדיל עמנו, על אשר זיכנו לעסוק בדברי תורתו הקדושה, לברר מקחו של אחד מגדולי החכמים הקדמונים, על הכל אהללה שמו בשיר וארומם שם תפארתו, ומתוך הודיה רבה על העבר אוסיף ואבקש על העתיד, אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצוני, וכשם שזיכנו להוציא ספר זה לאורה, כך נזכה להוסיף ללמוד וללמד לשמור ולעשות פקודי ה' ישרים משמחי לב, ויאירו תהלותינו ויתקבלו לרצון לפני יוצר כל. **ועקידת יצחק לזרעו ברחמים תזכור.** זֶכֶר בְּרִית אַבְרָהָם וְעִקְדַת יִצְחָק, וְהַשֵּׁב שְׁבוֹת אֶהְיֶה יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעֵנו לְמַעַן שְׁמֶךָ. אכ"ר.

רשכבה"ג הוד כבוד קדושת **כ"ק הגה"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א**, המאיר נתיבים לרבבות שבים, כגלגל חמה לארץ ולדרים, תהלותיו יספרו בזמירות ושירים, אשר מאז באנו בצל קורתו זכינו שיחזקנו בכל מלאכתנו ופקודתו שמרה רוחנו לעסוק בתורתו של החכם הגדול רבינו יצחק עראמה ז"ל בעל העקידה, בכל ספריו אשר נותרו לפליטה, ויחד עמו גם לרבבות בתורת בנו 'מאיר תהלות' החכם הגדול רבי מאיר עראמה ז"ל, ועינו כעין הבדולח על מלאכת עריכת הספר בחן ובתפארה.

על כל זאת נישא עינינו אל השמים מעל, להודות ולשבח על אשר שפר חלקנו להאיר לנפשו מאור הגדול, ותפלתנו על שפתותינו, נא גבור דורשי 'חודך כבבת שמרם, יאריך ה' ימיו על ממלכתו, כל יקר תראה עינו בנהורא מעליא ובבריות גופא, ויהי חלקנו עמו לראות עין בעין בשוב ה' אל נוהו.

ואכפול ברכתי על אשר העמיד לנו במלאכת הוצאת הספר את בנו הנכבד והנעלה העומד בראש מכון 'אור לישראל' שעל ידי ישיבת 'אביר יעקב', עץ שתול על פלגי מים, **הרב הגאון מוהר"ר שלמה אביחצירא שליט"א**, ובכן אגיד גדולתו ברנה, ואתפלל כדת וכראוי שיזכה לכל הברכות האמורות, אורך ימים בימינו ובשמאלו עושר וכבוד, אך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו, וכל אשר יעשה יצליח.

בואו שעריו בתודה, חצרותיו בתהילה, קדם נשיא וראש מכוננו, ראש וראשון להרמת קרנה של תורה בימינו, ומשמיא קזכו ליה להוסיף קדרים ולגינות של לומדי תורה בכל אתר ואתר, איש אמונות, רב תכונות, חוטר מגוע תרשישים, גדול מזכי הרבים בדורנו, ה"ה **מורינו הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א**, אב"ד 'באר משה' מאנסי י"ע ונשיא ממלכת התורה 'עוז והדר', אשר מפעלותיו חקוקים לדורות עלי ספר, ואין לך מקצוע במקצועות התורה שלא הניף ידו בעוז ותפארה להדירו ברוב יקר וחו, וכמעשהו בראשונה כך מעשהו בספרא הדין, כולם ערוכים ומתוקנים, בביאורים

הכותב וחותר זעירא דמן חברייא

מנחם מנדל פומרנץ

ירח האורה תשפ"ג

פתיח דבר

הרעיון לכתוב ספר על תולדותיו של בעל העקידה נרקם בהדרגה. זרעיו הראשונים נורעו לפני כעשור, אז התוודעתי לספרו של דודי היקר, יחיאל בנטוב, שזכויותיו רבות בישוב הנגב בכלל ואופקים בפרט. הוא חקר את תולדות משפחתנו לפני שנים רבות, ראיין את זקנות המשפחה, ופרסם את הדברים בספרו "ארבעים שנה במדבר" שראה אור בשנת תש"ס - 2000. בכך העביר לדורות הבאים את הידיעה על הזכות שנפלה בחלקם של בני המשפחה: הגנו צאצאים של החכם הקדמון, רבי יצחק עראמה, "בעל העקידה" הנקרא כך על שם ספרו "עקידת יצחק".

התעניינותי בבעל העקידה הלכה וגברה. דמותו כראש משפחתנו הלכה וקיבלה ביטויים ממשיים. התעניינותי בכתביו, בדפוסים קדומים של חיבוריו, וגם ברעיונותיו העמוקים ובמשמעותם עבורי.

לפני מספר שנים עודד אותי האדמו"ר רבי דוד אביחצירא שליט"א, לעסוק בהפצת תורתו של בעל העקידה. הוא הורה לי לראות את ההפצה כשליחות, להנגיש את תורתו לקהלים רחבים ככל שאפשר. "להוריד" את האוצרות הגנוזים בהם ממרומי גובהם ועומק מושגיהם, ולקרב אותם לכל דורש ומבקש תורה וחכמה בימינו, "כי קרוב אליך הדבר מאוד".

בהמשך התוודעתי לספרה של שרה הלר-וילנסקי, שלה זכות ראשונים בחקר תורתו של בעל העקידה, בספרה "ר' יצחק עראמה ומשנתו", שראה אור בשנת תשט"ז - 1956. לבקשתי, חודשה הדפסת ספרה על ידי מוסד ביאליק, לאחר שהוא כבר אזל מהשוק. מספרה למדתי שהרבה מאוד מחכמתו של בעל העקידה אינו בא לידי ביטוי בספרי המחשבה וההגות בדורנו, ודבריו אינם זוכים לייצוג ההולם אותם.

תורתו של בעל העקידה רלוונטית מאוד לימינו, וניתן ללמוד ממנה רבות. באופן אישי, מאז שנחשפתי לדבריו, אני מוצא במרחבים העצומים של משנתו מקורות ורעיונות לכל נושא העומד על הפרק. אני לומד בהם כל שבוע, ומפרסם ב"כיפה"

רעיון אקטואלי ממשנתו. ככל שאני לומד מדבריו יותר, אני מתרגש לראות את המשותף להתמודדותו והתמודדותנו. הוא התמודד עם ההשכלה והפילוסופיה של ימיו, על מפתן העת החדשה, כשהוא חי בארגון שבספרד, בקרב חברה יהודית משכילה הנותנת דגש למדעים ובכורה לפילוסופיה. עם מצב זה התמודד בעל העקידה, וכמענה למבוכת אנשי קהילתו הוא הנגיש את התורה, פרשנותה ומחשבת ישראל, בכלים הגיוניים ומתקבלים על לבם של שוחרי החכמה. גם בימינו הגנו מתמודדים לא פעם עם השכל הישר והריאלי, וחוזר ומתעורר הצורך לדבר עם אנשים בשפתם ולהסביר להם את התורה בהסברים לוגיים. בכך מתאפשר להיפתח ולראות את החכמה הרבה שבתורה ואת אוצרות הדעת הגנוזים בה.

הבנתי גם שאחת המגבלות המצמצמות את חשיפת בני דורנו להגותו הרחבה והאקטואלית של בעל העקידה, היא מגבלה כלכלית. בעל העקידה עצמו לא זכה לראות את חיבוריו יוצאים לאור באחד מבתי הדפוס שכבר היו פעילים בימיו באיטליה וביוון. בנו, רבי מאיר, שהיה מרבני סלוניקי וחיבר בעצמו חיבורים רבים, טרח להוציא לאור את ספרי אביו, אך נראה שבהעדר משאבים מתאימים לקתה ההדפסה פה-ושם בטעויות, בהם נתקלו לומדי הספרים במהלך כל הדורות. ההיקף הגדול של החיבור הרתיע לא-פעם מדפיסים שביקשו לההדירו מחדש, ולמרות ההתעניינות הגדולה בספר, שהקיפה בזמנו את כל העולם היהודי, ממזרח וממערב מצפון ומתימן, לא הודפסו מהדורות רבות מדי של הספר. מאז שנת של"ג, שבה הודפס ספר עקידת יצחק בפעם הרביעית בונציה בתוך תקופה קצרה, אירעה הפסקה ארוכה, ובמשך למעלה ממאתיים שנה לא חזר הספר לראות את אור הדפוס. בימינו ראוות מהדורות נוספות של הספר, אך עדיין לא הושקעה עבודת הגהה מקיפה. שלא לדבר על כך שמאז שנת תר"ט, בה כתב הרב פולק את ביאורו "מקור חיים", לא נכתב פירוש מספק לספר העמוק הזה, הרווי במונחים שרבים מהם אינם מוכרים לקורא בן-ימינו.

כל אלו הובילו אותי למסקנה. נדרשת מהדורה חדשה של ספרי בעל העקידה ובנו רבי מאיר, מהדורה מבוארת ומאירת עיניים, שתסייע לכל דורש להגות בדבריהם ולהבינם. במקביל, ישנו צורך בחיבורים שיעסקו בהבאת רעיונותיו העמוקים בלבושים אקטואליים ובגובה העיניים.

לצד החיבורים הללו, העוסקים בתורת בעל העקידה עצמה, אנחנו צריכים גם ספר-מבוא, שיתאר את דמותו של בעל העקידה, יספר את סיפור חייו על רקע ההיסטוריה המדינית שבה חי, יגולל את המורשת הרעיונית שלו ממקורותיה העתיקים וישפוך אור על חידושי המקוריים. ראיתי ערך מיוחד בחשיפת בני המשפחה וכלל שוחרי הדעת, להערכה הרבה שגדולי הדורות רחשו לרבינו, בעל העקידה. לכך ש"כל ספרי הדרשנים בדורות שלפנינו שותי מימי הנאמנים באו שערי בתודה", כפי שכותב עליו רבי חיים יוסף דוד אזולאי, החיד"א. לאלפים

הרבים של הציטוטים מחיבוריו בספרי הדורות הבאים. להשפעה הרבה של פסיקותיו ורעיונותיו על הספרות ההלכתית, המחשבתית והפרשנית של כל הדורות.

בעל העקידה, בהקדמותיו לפירושו למגילות, משרטט את הדרך הנכונה לדעת את הרקע לכל ספר, על ידי ידיעת סיבותיו, שאחת מהן היא "הפועל" – הכרת מחברו של הספר. לא ניתן להכיר ספר לעומקו אם לא מכירים את מחברו. חז"ל מפליגים בערך זה, ואומרים שעל האומר דבר בשם אומרו מוטל "לראות בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו" (ירושלמי קידושין א. ו). לכן, כהקדמה לפרסום מהדורות מבוארות של ספרי בעל העקידה, הבנתי שיש צורך לפרסם ספר שיציג את "בעל השמועה", כדי שנוכל "לראות" כאילו הוא עומד לפנינו.

כאן הכרתי את הרב יהודה זייבלר, המשלב ידע נרחב, להט מחקרי, חוש לאיתור תגליות ספרותיות וביוגרפיות, עם יראת שמים והערצת בעל העקידה, ברוח דברי חז"ל "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם". הוא יצא עמי למסע מרתק של היכרות מקיפה עם בעל העקידה ומשנתו, מורשתו וצאצאיו עד ימינו, כשהכל מלווה באכפתיות, מסירות ואנינות-טעם. הספר הזה הוא פרי המסע הארוך והמפעים הזה.

המשכו של ספר זה הוא כאמור בספריו של בעל העקידה, עליהם עובדים מזה חמש שנים במכון "אור לישרים", בראשותו של ידידי עוז, הגאון רבי מנחם פומרנץ שליט"א, המנצח על מלאכת הקודש בכל חלקיה, מתוך מסירות ומעורבות. אני שומע שוב ושוב מהמנצחים על המלאכה, על עומק תורתו של בעל העקידה וכתבתו החכמה כל כך, הדורשת אנשים חכמים ובעלי ידע נרחב שיוכלו לפרש את דבריו. שאיפתנו היא להנגיש את כל תורתו לכלל הסדרה כולה תוציא לאור, תרתי משמע, את תורתו של בעל העקידה, ותעניק לה את המקום המכובד המגיע לה.

במהלך המסע הכרתי בני משפחה קרובים יותר ורחוקים יותר, שהעשירו אותי בידיעותיהם על בני המשפחה ועל זיקתה לבעל העקידה. שוב ושוב שמחתי להכיר אנשים מקסימים, שופעי טוב-לב, ששמחו לחלוק עמי את אוצרותיהם. ראשון להם הוא דודי יחיאל בנטוב הזכור לטוב, שהשיב בסבלנות לשאלותי, השאיל לי מסמכים יקרים-מפז שברשותו, ופיאר את "ערב עראמה" שערבנו בבית הכנסת "נווה שלום" בפתח תקווה לשם היכרות עם בעל העקידה ומשנתו. באותו ערב זכינו להעמיק במשנתו של בעל העקידה, ולשמע דברים מאירי עיניים מהגאון רבי מנחם פומרנץ שליט"א על הקשר שבין בעל העקידה לבעל ה"אור החיים" הקדוש. בבית כנסת זה עומד היכל קודש לזכרו של בעל העקידה.

בני משפחה נוספים שזכיתי להכיר הם: המקובל רבי אליהו עזריאל שליט"א מעפולה, שמסר פרטים רבים וסיפורים על המשפחה בעין טובה, ובכללם על הקשרים עם אדמו"ר ה"אביר יעקב" אביחצירא, וטרח רבות בהקמת האוהל

והמצבות החדשות על קברי אבות המשפחה בסכורא; ר' שמעון אורוואל מבאר שבע, בור-סוד של ידיעות על המשפחה ובעל אוצר תעודות לתולדותיה, שאביו, ר' אברהם, היה קשור למשפחת עראמה הן קירבה משפחתית והן עסקית, בהיותו שותף בקובלנקה לר' יוסף בן רבי דוד עראמה; ר' אברהם (אלברט) עראמה מטירה, מוקני המשפחה, שהבהיר לא-מעט ספקות; רבי דוד אורוואל מקרית אתא, נכדו וממשיך דרכו של המקובל רבי דוד עראמה (נלב"ע כ"ז ניסן תש"א), בנו של המקובל רבי מסעוד עראמה, ראש משפחתנו, משפחת עראמה בסכורא (נלב"ע בשנת תרל"ה), ששיתף אותנו בכתבי הסוד המשפחתיים; ר' מנחם דנינו, בנו של רבי משה בן עליא, ואחינו ר' מרדכי דנינו, בנו של ר' דוד דנינו ונכדו של רבי משה בן עליא (נלב"ע כ"ז תשרי תשכ"ג), שמסרו פרטים על ענפי משפחתם; הגברת שמחה, אשת ר' לוי עראמה ואמו של הרב יצחק עראמה הי"ד, רבה של נצר חזני, שמסרה פרטים על משפחתה; גב' סילבי בונה מגבעתיים, בתו של רבי יוסף עראמה, שמסרה פרטים מתוקנים על משפחתה; גב' סטי בן חמו, בתו של רבי מסעוד עראמה רבה של אופקים בנו של רבי דוד עראמה, ובת-דודתה, גב' סמדר סופר-עראמה, שמסרו מידע רב על ענפי משפחתן; גב' זהבה כהן, בתה של ג'קלין אללוף בתו של ר' שאול עראמה, שמסרה פרטים על ענפי משפחתה; הרב יעקב מאיר קבציאן, ועוד בני משפחה רבים, כולם אהובים וכולם יקרים. בזכות ידיעותיהם זכינו גם לקבוע בספרנו שם עולם להוריהם וזקני משפחתם המרוחמים.

כדי להכיר יותר את מורשתו וצאצאיו של בעל העקידה, נסענו גם, אמי אחי ואני, לסלונקי שביוון. לעיר זו עבר בנו של בעל העקידה, רבי מאיר, אחרי גירוש ספרד, אחרי התעכבות קצרה בנאפולי שבאיטליה שבה נפטר בעל העקידה. בסלונקי כיהנו רבי מאיר ובני משפחתו כרבנים; בה התגורר כנראה בן נוסף של בעל העקידה, רבי אברהם עראמה, שהביא לדפוס "מקראות גדולות" על קלף, ושם התגוררו בני משפחת עראמה במשך מאות שנים, עד לשואה האיומה. בבית הדפוס של סלונקי הודפסה המהדורה הראשונה של "עקידת יצחק". בביקורנו נחשפנו להיסטוריית המשפחה, אך גם להרס בית הקברות, בו נקברו רבים מבני משפחת עראמה, ולעדויות על מאות מבני המשפחה שנספו בשואה, הי"ד.

אחרונים חביבים אבי ר' פרוספר בן חנניה וזהרה אלול, נלב"ע י' תמוז תש"פ, ותבדל לחיים ארוכים אמי, עליזה (אליס) אלול, נצר למשפחת עראמה; אשתי, שביט לבית למאי, וחמותי זיור למאי, העומדים לימיני בכל עת; ילדי היקרים, אורי, יהונתן ודוד, ואחי האהובים, יורם (יהודה) ואילן. תודה לכם, יקירי, על התמיכה והעידוד לאורך כל הדרך.

פתח תקוה, טבת תשפ"ג

זיו אלול

דברים אחדים

ב חודש אלול תש"פ זכיתי להכיר את ר' זיו אלול. סרתי למשרדו לשם הנחת התשתית למסע המשותף של היכרות מעמיקה עם ראש משפחתו, בעל העקידה, מסע שנמשך כשנתיים.

ה היכרות הראשונה היתה עם חיוכו הצנוע והכובש. מיד אחריה הכרתי את פקחותו והבחנתו החדים כברק, ובאותה פגישה הכרתי גם את שורשיו התורניים העמוקים בכלל, ואת הזיקה המיוחדת לבעל העקידה. יצאנו לדרך משותפת.

ב מסענו התרגשנו על הזכות שנפלה בחלקנו לפתוח שערים להבנת דברי רבינו, המאפשרים לעמוד על שיטתו בעניינים עמוקים, ולחשוף את מקורותיו כך שניתן יהיה ללמוד מהם על דבריו. זכינו לזהות המהדורה הראשונה של החיבור שהשתמרה בכתב יד, וכבר סייעה לשפוך אור להבנת דבריו על ידי העורכים העוסקים במלאכת הקודש של כתיבת הביאור לחיבורו, בעשרות הזדמנויות, ועוד תוסיף בעז"ה לשפוך אור; זכינו לאתר את עותק ספר "כוונות הפילוסופים" שהיה ברשותו של בעל העקידה, ושעליו כתב בידיו את הערותיו; בעקבות כך זכינו גם לזהות קטעים אוטוגרפיים מספר עקידת יצחק השופכים אור על ההבדלים בין החיבור כפי שיצא מתחת ידי רבינו לאופן שבו בא בדפוס. בחסדי שמים עמדנו גם על ברור נושאים רבים בחייו של בעל העקידה, ביניהם טיב קשריו ההדדיים של רבינו עם רבי יצחק אברבנאל; עסקנו בחשיפת השפעתו העמוקה של רבינו על ספרי הדרשנים מדורו והלאה, וגם על ספרי גדולי הפוסקים, בעלי המחשבה והפרשנים; וששנו על התגליות בחקר משפחתו של רבינו, בניו ונכדיו ובדורות הבאים.

ב ל תגלית כזו עוררה התרגשות ושמחה. הרגשנו את יד ה' המכוונת והמסייעת בידינו לעשות יד ולפרסם את תורתו של רבינו.

ל קראת סיום המסע הנני להודות לאלו שעזרו בידינו לאורך הדרך: שרה הלר וילנסקי שספרה היה לעיניים; החוקרים ואנשי האשכולות שסייעו בליבון סוגיות הגותיות והיסטוריות בנפש חפצה: פרופסור זאב הרווי, פרופסור דב שוורץ, פרופסור אברהם גרוס ופרופסור שאול רגב, הרב אליהו גורפינקל, הרב משה גרוס ור' ארז סבג. סייעו בידנו בבירור סוגיות ביוגרפיות: ר' נתנאל אביטל, מגדולי חוקרי מורשת רבני מרוקו, וכרמית הבא, בוגרת האוניברסיטה העברית בירושלים, שפעלה ללא לאות להשגת חומרים על בעל העקידה, וזיהתה את הדפים האוטוגרפיים של עקידת יצחק מפרשת שמות.

ת ודה מיוחדת לעורכי המהדורה המבוארת של "עקידת יצחק", שבדיונים עממם עלו והתבררו תובנות חשובות על עניינים רבים במשנתו של רבינו, שחלק מהם שולב בספר: הרב יוסף בנימין ורנר, הרב חיים יפרה, הרב ישראל כהן, הרב נחמן גרינבוים ואחרים.

י זכרו לטוב עורכי כתבי העת שאירחו כמה פרקים מוקדמים מפרקי המחקר שבחלקו השני של ספר זה: בית אהרן וישראל בעריכת הרב יונה אקער, מכילתא בעריכת הרב משה דוד צ'צ'יק, הרב מנחם טייטלבוים ואחרים, וישורון, בעריכת הרב יחיאל שטרנברג ואחרים.

ת ודה גם לספריות שאישרו את השימוש בכתבי היד שברשותם: ספריית חב"ד ליובאוויטש ומנהלה ר' שלום דובער לוין; ספריית אנג'ליקה ברומא שבאיטליה והספרן Mario Setter; ספריית אוניברסיטת אוקספורד, אנגליה; ספריית המדינה במוסקבה, רוסיה; וספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק, ארה"ב.

ת ודה לראשי ומנהלי מכוני אור לישרים – עוז והדר, והגדול העומד על גבם – הרב"ג ר' מנחם מענדל פומרנץ שליט"א, על תמיכתם הקבועה, איש איש בשמו הטוב יבורך; להרב שמעון דושינסקי, שפעל ללא לאות מאז שספר זה החל לעלות במחשבה ועד השלבים האחרונים של ההכאה לדפוס; הרב שמחה בונים מורגנשטרן, שבעין חדה עבר על הספר וסיקל ממנו שגיאות רבות; הרב אליהו הגדל על העימוד המוקפד; והרב איתמר נתן על הגרפיקה המרשימה.

ב מה אקדם ה' אכף לאלוקי מרום. מודה אני לפניך, ה' אלו', ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ומנעורי ועד עתה על ברכי החכמים גידלתני. הורי היקרים, אאמו"ר הגאון ר' חיים יצחק, בעמח"ס חלקת יצחק, ואמי מורתי שיחיו

לאוי"ט, עודדוני וחינכוני לפרוש מהבלי עולם ולהתמסר לעמל התורה בעומק עיונה
ובדקדוק וחיבוב דברי רבותינו הראשונים. בית מו"ח, הגאון ר' אשר זעליג וסרמן, בית
גדול שמגדלים בו תורה ותפילה. מגב"ת אשתי שתחי', הלוקחת על עצמה כל עול,
כדי שאהיה פנוי מכל עסק זולת עסק התורה. יתן ה' שנוכה לגדל יחד את ילדינו
שיחיו על מבועי התורה והמצוות בשוכה ונחת לאורך ימים.

מ את ה' אפיל תחינה, שלא נכשל בדבר הלכה, ונזכה
לישב באהלה של תורה לאורך ימים, ללמוד
וללמד ולפרסם עוד חיבורים יקרים מחיבורי
רבותינו הגאונים והראשונים, ונשמור
חוקיו בעולם הזה ובימות המשיח,
כדי שנוכה ונירש טוב
לחיי העולם הבא.

טבת תשפ"ג

יחיאל יהודה זייבלד

תוכן הענינים

תוכן העניינים

חלק ראשון

פרק ראשון

3 מולדתך ובית אביך - יהדות ספרד

ענף א

4 יהדות ספרד - מזרע יהודה, גלות ירושלים אשר בספרד

4 סעיף א: ראשית יהדות ספרד

7 סעיף ב: מוצא יהודי ספרד בגולת יהודה אחרי חורבן ביתר

10 סעיף ג: היסטוריה של השלטון בספרד ויחסיו ליהודים

13 סעיף ד: שלטון הנוצרים בספרד - הרקונקיסטה

14 סעיף ה: גזירות קנ"א

ענף ב

17 לימוד התורה בספרד לפני הגירוש

17 סעיף א: התקבלות התלמוד הבבלי בספרד

21 סעיף ב: שילוב שאר חכמות כרוקחות וטבחות

25 סעיף ג: פילוסופים ומתפלספים בספרד

28 סעיף ד: רבי יצחק קנפנטון ובית מדרשו בסאמורה

ענף ג

32 ימי קסטיליה: סאמורה - ערש לידתו של רבינו

32 סעיף א: היסטוריה וגיאוגרפיה של סאמורה ויהודיה

35 סעיף ב: רבינו ושיבתו בסאמורה

37 סעיף ג: אופיה הייחודי של הישיבה

ענף ד

42 ימי אראגון: טרגונה וקלעת-איוב

43 סעיף א: המעבר לטרגונה וזמנו

44 סעיף ב: סיבת המעבר לטרגונה וההבדלים בין קסטיליה לאראגון

46 סעיף ג: היסטוריה וגיאוגרפיה של טרגונה ויהודיה

50 סעיף ד: הקשיים הכלכליים והתפזרות הישיבה

51 סעיף ה: סגנון לימודם של בני אראגון

52 סעיף ו: המעבר לברגא

54 סעיף ז: תחילת כתיבת "עקידת יצחק"

54 סעיף ח: שירת בקשה בהשתפכות הנפש

65 סעיף ט: הבדידות, הקושי הכלכלי ורקמת הקשר עם רבי יצחק אברבנאל

73	סעיף י': היסטוריה וגיאוגרפיה של קלעתאיוד ויהודיה
79	סעיף יא: המעבר לקלעתאיוד, סיבותיו ותוצאותיו
80	סעיף יב: ביטול אמירת קרובת יוצר של אבן גבירול ליום הכיפורים
	סעיף יג: ההכרעה שלא להתיר חטא קל לציבור
84	כדי להציל את היחידים מחטא חמור
91	סעיף יד: תיעוד וחזרתם חיי רבינו בעיר בפרוטוקולים נוטריוניים
93	סעיף טו: חתימת אגרות אורחיות
103	סעיף טז: ענייני משפחה ובריאות בקלעתאיוד
112	סעיף יז: עמידת רבינו בפרץ נגד הנהייה אחרי הפילוסופיה ודרשות הכמרים

פרק שני

127	לך מארצך - גירוש ספרד ותוצאותיו
127	סעיף א: הגורמים לגירוש
134	סעיף ב: גזירת גירוש ספרד
141	סעיף ג: הגירוש מקסטיליה ומאראגון

פרק שלישי

147	אל הארץ אשר אראך - איטליה והגולים אליה
147	סעיף א: מגורים בנאפולי, פלישת שרל השמיני, מגיפה וגירוש
153	סעיף ב: הסתלקות רבינו ונדודי משפחתו לסלוניקי

פרק רביעי

155	ואעשך לגוי גדול - זרע רבינו ואנשי שם ממשפחתו
155	סעיף א: אבות המשפחה
157	סעיף ב: רבי יעקב אחיו
158	סעיף ג: רבי מאיר בנו וחיבוריו
167	סעיף ד: רבי שלמה חתנו
168	סעיף ה: רבי אברהם עראמה
175	סעיף ו: החסיד רבי יוסף יעבץ בן אחותו
176	סעיף ז: רבי יעקב עראמה נכדו
178	סעיף ח: רבי מאיר בן שמואל בנבנשתי נינו
179	סעיף ט: רבי אשר הכהן ׳ ארדוט נינו
182	סעיף י: רבי יצחק עראמה השני
186	סעיף יא: הרד"ע, בעל החידושים על הרמב"ם
186	סעיף יב: מבני משפחת עראמה באיטליה
187	סעיף יג: מבני משפחת עראמה בסלוניקי
191	סעיף יד: משפחת עראמה במרוקו

פרק חמישי

229	והיה ברכה – חיבורי רבינו
230	סעיף א: עקידת יצחק
231	סעיף ב: חזות קשה
236	סעיף ג: חיבור נגד הרמב"ם
242	סעיף ד: פירוש למגילות
248	סעיף ה: יד אבשלום
250	סעיף ו: פירוש ברכת הלבנה
253	סעיף ז: ויכוח המינים
253	סעיף ח: מאמר על אורך הגלות וביאת המשיח
254	סעיף ט: שירים ומליצות
255	סעיף י: פירוש על ספר המידות

פרק שישי

263	יסודות במשנתו של רבינו
	ענף א
263	גדר האמונה הטהורה
	ענף ב
267	עיקרי האמונה
	ענף ג
271	מעלת היראה "יסוד האמונה ויסוד כל התורה"
	ענף ד
273	התאמת הבריאה לתורה ותלות המוסר בתורה
	ענף ה
283	האם הגלגלים בעלי נפש
	ענף ו
287	נסים והשגחה
287	סעיף א: הגדרת הנס
	סעיף ב: מחלוקת הפילוסופים ושאר ראשונים
288	בענין הנסים והנמנעות, החכמה והרצון
292	סעיף ג: בשיטת הרמב"ם
294	סעיף ד: שיטת בעל העקידה
296	סעיף ה: הכרח הודעת הנביא קודם הנס
297	סעיף ו: שלילת דעת הסוברים שהכל נס
299	סעיף ז: ביחס למערכת הטבע נחשב הנס נמנע
301	סעיף ח: התרחשות נסים בזמן הזה

ה'עקידת יצחק' ומשנתו

ענף ז

304 ניגון העולם

ענף ח

313 מהות הנפש והישארותה

ענף ט

328 נבואה ורוח הקודש

ענף י

334 ידיעה ובחירה

335 סעיף א: השאלות הנידונות

337 סעיף ב: שיטות הראשונים

339 סעיף ג: שיטת הרמב"ם

341 סעיף ד: שיטת רבינו

ענף יא

345 לימוד התורה ושיטה לזכירתה

ענף יב

354 סוד מזמור המנורה

ענף יג

364 חוק המספרים הגדולים

ענף יד

367 היחס לאנוסים ומשמעות הגלות והצרות בספרד

367 סעיף א: התהוות מעמד האנוסים

369 סעיף ב: מעמד האנוסים כישראל שחטא

373 סעיף ג: תופעת האונס כחלק מגורל האומה

382 סעיף ד: משמעות הגלות ואריכותה

387 סעיף ה: חישוב קץ הגאולה ו"המחברת הגדולה"

פרק שביעי

397 משול משל וחוד חידה

397 סעיף א: דרכו של רבינו במשלים ארוכים

399 סעיף ב: משל למלך ושני בניו, המכוער והנאה

400 סעיף ג: המשל ברופא שהמליץ על צמחי הרי יוון

401 סעיף ד: משל השליח שמעל בשליחותו

402 סעיף ה: המעשה בשבור מלכא שהרג את מאני

404 סעיף ו: המעשה באלים שהרג את אמו

405 סעיף ז: משל העלייה למגדל בסולם

406 סעיף ח: המשל במלך ושני האומנים

תוכן העניינים

409	סעיף ט: שלושת הנערים והפרדס
418	סעיף י: הצהרת ההון של העשיר
421	סעיף יא: משלים קצרים נוספים
425	סעיף יב: משל בנושא משא
426	סעיף יג: פתגמים ומליצות

פרק שמיני

427	החקר אלו' תמצא
427	סעיף א: שלילת החקירה במשנת רבינו
431	סעיף ב: ידיעותיו של רבינו בספרי החקירה
432	סעיף ג: פעולת רבינו להשיב בנים לאביהם שבשמים
439	סעיף ד: בעלי החקירה התדירים בספרי רבינו
445	סעיף ה: ביאור מושגי החקירה התדירים בספרי רבינו

פרק תשיעי

449	ספר עקידת יצחק ובניינו
449	סעיף א: הדרשה בישראל מדור לדור
455	סעיף ב: דרישה ופרישה
456	סעיף ג: מפתח "הר המוריה" והקדמתו
459	סעיף ד: כתב יד של החיבור מהדורה קמא

פרק עשירי

461	מקורות רבינו הטהורים בספרי הקודמים
462	סעיף א: הזוהר הקדוש ו'מדרש הנעלם'
467	סעיף ב: בעלי המחשבה הקדמונים
477	סעיף ג: הרמב"ם
479	סעיף ד: הר"ן, רבי חסדאי קרשקש ורבי יוסף אלבו
482	סעיף ה: המאור הגדול לרבי שם טוב אבן מאיור
484	סעיף ו: דרך אמונה לרבי אברהם ביבאגו

פרק אחד עשר

489	ואגדלה שמך - תפוצת ספר עקידת יצחק ומפרשיו
489	סעיף א: הדפוסים הראשונים של הספר והמביאים לדפוס
494	סעיף ב: עיבוד בחרוזים מאת רבי מאיר בנו של רבינו
496	סעיף ג: תולדת אהרן לר' אהרן מפיסארו - מפתח לפי פסוקי התורה
498	סעיף ד: קיצור עקידת יצחק למהר"ש יפה
498	סעיף ה: תולדות יצחק המכונה בן ערמא
499	סעיף ו: פירושי רבי ידידיה רקנטי
500	סעיף ז: הגהות ר' שמעון משנייטאך

ה'עקידת יצחק' ומשנתו

502 סעיף ח: קיצור ומפתח לרבי משה אלקאיים
503 סעיף ט: פירוש היש"ר מקנדיאה
503 סעיף י: הגהות היעב"ץ
504 סעיף יא: דפוסים אחרונים
508 סעיף יב: זרע יצחק
509 סעיף יג: זהרי החר"ף
509 סעיף יד: בירורי המידות
510 סעיף טו: כנפי נשרים
511 סעיף טז: תרגומים ועיבודים
513 סעיף יז: פירוש העקדה על הגדה של פסח

פרק שנים עשר

515 השפעתו על חכמי דור הגירוש
515 סעיף א: כל ספרי הדרשנים בדורות שלפנינו שותי מימיו הנאמנים
516 סעיף ב: רבי מיכאל בלבו
518 סעיף ג: דון יצחק אברבנאל והעתקותיו
522 סעיף ד: רבי יהודה אבן שושן
523 סעיף ה: רבי מאיר אבן גבאי, בעל עבודת הקודש
526 סעיף ו: רבי שלמה דוראן
527 סעיף ז: מהר"ש אלקבץ
530 סעיף ח: מהר"ם די לונזאנו
531 סעיף ט: מהריט"ץ
532 סעיף י: רבי יצחק צרפתי השני

פרק שלשה עשר

535 השפעתו על חכמי אשכנז ופולין הראשונים
535 סעיף א: ישיבות פולין ופולמוס פוזנא
538 סעיף ב: הרמ"א
540 סעיף ג: מהרש"א
542 סעיף ד: רבי אליעזר אשכנזי בעל מעשי ה'
544 סעיף ה: שו"ת איתן האזרחי
545 סעיף ו: גדולי פראג - מהר"ל, הכלי יקר, השל"ה והתוי"ט

פרק ארבעה עשר

547 השפעתו על גדולי הפוסקים
547 סעיף א: מרן הבית יוסף
549 סעיף ב: דרכי משה, פרישה ודרישה

פרק חמשה עשר

553	בשפתי צדיקים תתברך – גדולי החסידות
553	סעיף א: בעל ה"תולדות"
554	סעיף ב: בעל "וצוה הכהן"
555	סעיף ג: ה"ישמח משה" מאוהעל
555	סעיף ד: מוהר"נ מברסלב
555	סעיף ה: מהרצ"ה מרימנוב

פרק ששה עשר

557	בפי גדולי האחרונים
557	סעיף א: ה"יסוד ושורש העבודה" וצוואתו
558	סעיף ב: אותיות צבותות – מסורת תימנית של פירוש בשם בעל העקידה
559	סעיף ג: מהר"י אסאד – איתור מקורות לספר העקידה
562	סעיף ד: מהר"ם שיק – מקור לחובת ההתבדלות בדברי העקידה
565	סעיף ה: שואל ומשיב – לימוד פסקי הלכה מדברי בעל העקידה
567	סעיף ו: מהר"ש ענגיל ו"שולחנותיו"

חלק שני

פרק א

571	בירור חיבור מהדורות הספר עקידת יצחק
571	סעיף א: כתב יד עקידת יצחק בנוסח שונה מהנדפס
573	סעיף ב: השוואה עיונית של טיב השינויים בין המהדורות
574	סעיף ג: עניינים הקשורים לזמן חיבור הספר
574	סעיף ד: חלוקת דרושים לשערים וענייני עריכה נוספים
576	סעיף ה: תוספת מליצות
577	סעיף ו: תוספת יחידות שלמות של פירושי פסוקים
579	סעיף ז: מחיקת פירושים
579	סעיף ח: הרחבת קהל היעד
582	סעיף ט: משא ומתן בפירושים של פרשנים אחרים לפני הצעת הפירוש
582	סעיף י: תוספת מובאות פילוסופיות
583	סעיף יא: שער יח בספר העקידה – עניין המילה, ממהדו"ק למהדו"ב
586	סעיף יב: פירוש רבי יצחק עראמה למגילת אסתר ומהדורותיו

פרק ב

593	מהדורה של הקדמת ופתיחת ספר עקידת יצחק מהדו"ק
-----	--

פרק ג

641	בירור קשרי בעל העקידה והאברבנאל בעודם בספרד
-----	---

פרק ד

645 בירור המאמר בעניין חיוב כל ישראל בברית האבות

פרק ה

655 מהדורה של המאמר בעניין חיוב כל ישראל בברית האבות

פרק ו

669 עותק "כוונות הפילוסופים" של רבי יצחק עראמה עם גליונותיו

פרק ז

683 עקידת יצחק ויד אבשלום – אוטוגרפים

פרק ח

697 בירור דרשות רבי ישראל קוריאל המבוססות על העקידת יצחק

פרק ט

705 מהדורה של דרשות רבי ישראל קוריאל

פרק י

725 תעודות ממשפחת עראמה במרוקו

725 סעיף א: שיר קדום של רבי מכלוף בן ר' יוסף

סעיף ב: העתקת כתובות משפחת עראמה

727 בפנקס הכתובות של רבי יעקב אבן צור

728 סעיף ג: מכתב המלצה לרבי מכלוף עראמה

730 סעיף ד: מכתב המלצה לרבי ברוך אבוזגלו

סעיף ה: מכתב יפוי כח לרבי ברוך אבוזגלו

732 לגבות את כספי הצדקה של רבי מכלוף עראמה

734 סעיף ו: ראיון עם ר' אברהם (אלברט) עראמה מטירה

פרק יא

739 זהותם של שני חכמים בשם רבי שם טוב לארמא

ביבליוגרפיה

747 ספרות מקור

751 מחקר